

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Rodina jako systém interakcí

Jana Lakomá

Vedoucí bakalářské práce

doc. PhDr. Dr. Miroslav Somr, DrSc.

České Budějovice
2009

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce panu doc. PhDr. Dr. Miroslavu Somrovi, DrSc. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice 10. března 2009

Motto:

*Láska k rodině je ze všech ušlechtilých lidských citů tím nejčastějším
a nejpevnějším a nanejvýš blahodárně působí na život každého z nás.*

NIKOLAJ GAVRILOVIČ ČERNYŠEVSKIJ

ANOTACE

Rodina jako systém interakcí

Bakalářská práce je zaměřena na rodinu a její význam pro vzájemné vztahy jednotlivých členů rodiny. Rodina je chápána jako prostředí, kde se vytvářejí vztahy na základě komunikace.

Teoretická část rozebírá rodinu jako systém od nejužšího rodinného kruhu až po začlenění rodiny do široké společnosti. Dále se zabývá funkcemi rodiny, porovnává způsoby a styly ve výchově dětí, popisuje rodiny funkční a dysfunkční, zamýšlí se nad funkcí rodičovství, popisuje dopad rozvodu na jednotlivé členy rodiny.

Praktická část pomocí dotazníkové metody porovnává pohled dětí a rodičů na každodenní fungování rodiny, zjišťuje odlišnosti v chápání běžných rodinných situací jako trávení volného času dětí, rodinná pravidla, výchovu dětí, spolupodílení se na fungování rodiny jako celku apod.

Klíčová slova: rodina, systémy, komunikace, rodičovství, rozvod, funkce rodiny, výchovné styly

ABSTRACT

Family as a system of interactions

Bachelor's thesis is focused on family and its importance to the relations between individual family members. Family is seen as an environment where relationships are formed on the basis of communication.

The theoretical part discusses family from system of closer family circle till the inclusion of families to society. Below deal with from the functions of family, comparing methods and styles in the education of children, describes the functional and dysfunctional families, the planning functions of the family, describes the impact of divorce on individual family members.

The practical part of using the questionnaire compares the sight of children and parents on the daily functioning of family, identifies differences in the understanding of common family situations as a leisure time of children, family rules, education of children, sharing the functioning of the family as a whole, etc.

Keywords : family, systems, communication, parenthood, divorce, family functions, educational styles

OBSAH

I. ÚVOD.....	9
--------------	---

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. Domov a definice rodiny.....	10
2. Vybrané pojmy z psychologie rodiny.....	11
3. Komunikace.....	16
3.1 Neverbální.....	16
3.2 Verbální.....	18
3.3 Komunikace činem.....	19
4. Rodina jako systém.....	20
4. 1 Mikrosystém.....	20
4. 2 Mezosystém.....	21
4. 3 Exosystém.....	21
4. 4 Makrosystém	22
4. 5 Otevřený systém	22
4. 6 Uzavřený systém.....	22
5. Funkce rodiny.....	23
5. 1 Biologicko-reprodukční funkce.....	23
5. 2 Sociálně-psychologické funkce.....	23
5. 3 Sociálně-ekonomická funkce.....	24
5. 4 Socializačně-výchovné funkce	24
6. Rodičovství	25
6. 1 Negativa rodičovství	25
6. 2 Pozitiva rodičovství	25
6. 3 Rodiče ve vyšším věku.....	26
6. 4 Velmi mladí rodiče.....	27
7. Způsob výchovy.....	28
7. 1 Tresty	28
7. 2 Odměny.....	29

8. Styly ve výchově.....	30
8. 1 Autoritativní.....	30
8. 2 Autoritářský.....	31
8. 3 Liberální.....	31
8. 4 Zanedbávající.....	31
9. Funkční rodina.....	32
10. Dysfunkční rodina.....	33
11. Rozvod.....	35
11. 1 Rodina s jedním rodičem –matkou.....	37
11. 2 Osamělý otec.....	38
11. 3 Doplněná rodina.....	39

III. PRAKTICKÁ ČÁST

1. Použitá metoda.....	40
2. Cíl praktické části.....	41
3. Vyhodnocení použitého dotazníku.....	42
4. Závěr praktické části.....	52

IV. ZÁVĚR.....

V. POUŽITÁ LITERATURA.....

VI. PŘÍLOHY.....

I. ÚVOD

Člověk přichází na svět jako bytost společenská, nedokáže žít izolovaně, během celého života se začleňuje do nejrůznějších lidských společenství. Nejprvnější a nejzákladnější sociální skupinou každého člověka by měla být dobře fungující rodina. Na ní do jisté míry závisí budoucnost každého z nás. Prostřednictvím rodiny a vztahů v ní se člověk učí zvládat své pocity, učí se respektovat ostatní lidi, chápe své vlastní hranice. Rodina mu dává pocit bezpečí a ochrany a umožňuje mu všestranný a harmonický rozvoj celé jeho osobnosti. Rodina je pro člověka důležitá pro jeho další život v dospělosti, díky vzájemným interakcím mezi jednotlivými členy získává vzorce chování například k druhému pohlaví, později k vlastním dětem a zpětně také ve vztahu k starším generacím. Správná rodina musí splňovat řadu odborně definovaných funkcí jako je funkce biologická, sociální, ekonomická, reprodukční a výchovná, avšak vše musí působit jako přirozený a nenásilný celek, v němž všichni členové plní své předem dané role spontánně a bez složitého učení.

Téma mé práce: „Rodina jako systém interakcí“ mě oslovilo, protože si plně uvědomuji důležitost rodiny pro zdravý duševní psychický a sociální rozvoj všech složek osobnosti dítěte. Díky své praxi v kojeneckém ústavu a v mateřské škole oceňuji nenahraditelný význam vlivu rodiny. Ne každá rodina dosáhne ve výše zmiňovaných úkolech dokonalosti, avšak i méně funkční rodiny (samozřejmě s výjimkou rodin s patologickými prvky) jsou pro dítě mnohem přínosnější, než sebelépe zamýšlená péče v kojeneckých ústavech, či dětských domovech. Při současném stavu, kdy na jednu zdravotní sestru v kojeneckém ústavu připadá péče přibližně o 8 dětí, je v jejich možnostech zabezpečit pouze základní biologické potřeby dítěte. Díky tomu, že se navíc sestry u dětí střídají podobně jako v nemocnici, nemůže dojít k vytvoření citového pouta a děti jsou ochuzeny o splnění základní potřeby sounáležitosti s milovanou osobou, čím může docházet, a bohužel i často dochází, k opoždění vývoje u jinak zdravých dětí. I v budoucnu pak mohou mít problémy v navazování vztahů, v začleňování se do sociálních skupin. Díky této zkušenosti jsem si uvědomila, jak nenahraditelnou součástí v životě dítěte je rodina.

I v mém současném zaměstnání učitelky v mateřské škole pracuji s dětmi, které ale nechápu izolovaně, vždy se snažím nahlédnout do situace celé jich rodiny, abych tak lépe pochopila chování a prožívání dětí. Nic v životě člověka nelze osamostatnit a vyčlenit ze systému vzájemných vztahů mezi lidmi. A tak na vztahy jednotlivých členů rodiny, ale i na jejich chování, působí například také pracovní úspěchy a neúspěchy rodičů, prostředí v nichž se pohybují děti – školní či zájmové útvary, sousedské vztahy, ale velký vliv mají také moderní masmédiá jako je rozhlas, televize a internet. Abychom mohli napomáhat fungování rodin, musíme pochopit jejich teoretické zákonitosti. Proto v teoretické části své práce budu rozebírat rodinu jako jednotlivé systémy vzájemných vztahů, zaměřím se na vzájemnou komunikaci všech členů rodiny. Nemalý význam přikládám také popisu rodičovství a výchovného působení. Nahlédnu i pod pokličku neúplných rodin, popíšu situaci rodin s jedním rodičem či rodin tzv. doplněných.

Na teoretickou část naváže část praktická, ve které se formou dotazníkového šetření pokusím porovnat názory jednotlivých generací v rodině (rodičů a dětí) na běžné každodenní rodinné záležitosti. Pokusím se zjistit, zda je vnímání základních jednoduchých životních situací v rodině, například společné trávení volného času, komunikace mezi rodiči a dětmi, používání odměny a trestů ve výchově, možnost spolurozhodování o rodinných záležitostech, apod. stejné u rodičů i dětí, popřípadě v čem se odlišuje a proč.

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. Domov a definice rodiny

„Dobrý domov je jednou z podmínek šťastného dětství. A šťastné dětství je jednou z podmínek pro dobré, zdravé utváření lidské osobnosti. A duševně zdraví, zdatní, dobře vyspělí lidé tvoří zdravou společnost.“(8:175)

Kde ale domov pro dítě je? Je to především místo, kde se dítě cítí v bezpečí. Mělo by zde být dítě chráněno před vším nebezpečným. Nesmí zde chybět ani mámina nebo tátova náruč, do které je možné se schoulit při pocitu ohrožení, nebo třeba jen tak k pomazlení. Dítě by se doma mělo cítit uvolněně, dobře. Autoři zabývající se oblastí teorií rodinných systémů se přímé definici rodiny většinou vyhýbají, neboť je velice těžké dosáhnout jednotné a obecně přijímané definice rodiny.

Kramer (1980) např. vymezuje rodinu takto: „Rodina je skupina lidí se společnou historií, součastnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.“(21:24)

Jiné definice znějí např.:

„Rodina je středisko formování mezilidských vztahů. Rodina je místem, kde by se měl člověk od útlého věku učit hlubokému pochopení toho, že lidé jsou významní, důležití, že život má hodnotu a smysl. Rodina je místem, kde by děti měly poznávat, že jsou něčím jedinečným.“ (20:30)

Ivo Možný: „Rodina je dnes vnímána současně v řádu světa ji obklopujícího jako instituce racionální, pragmatická, funkčně vertikálně hierarchizovaná a kulturně omezující a současně jako zvláštní soukromý svět autenticity, spontaneity, přirozené rovnosti a emocionality.“ (21:24)

„Rodina představuje významné sociální a výchovné prostředí pro vývoj a rozvoj dítěte, ale podílí se na uspokojování potřeb všech svých členů - dospělých i dětí. Dítě je nevyčerpatelným zdrojem podnětů pro rodiče, je otevřenou budoucností, v interakci s dítětem rodič získává zkušenosti specificky lidské.“(11:203)

„Rodina je prostředím, ve kterém se člověk může vyvinout tak, jak by měl. Spojení matky a manželky je však podstatnou částí tohoto prostředí, a manžel stejně jako děti jím budou ovlivněni. A co vzájemné působení mezi jednotlivými členy rodiny? Správně. Ani jeden z pěti nebo ze šesti lidí by nebyli stejní, kdyby nežili právě spolu. Jaká je to během let, kdy jsou součástí prostředí těch ostatních, pro každého z nich zodpovědnost! Ale lidskost situace - chyby, omyly, slabosti, čas, kdy si chyby uvědomujeme a kdy jich litujeme, neohrabané pokusy komunikovat a hledání možností výměny myšlenek a názorů – to vše poskytne to, co člověk potřebuje.“ (20:30)

Rodina je jediným místem na světě, které nám může poskytnout potřebnou péči a podporu. „Rodina je prostě přirozeným místem pro výchovu a růst. Ale aby splnila svůj cíl a byla skutečně životodárná, musíme ji neustále sledovat, měnit a znovu přetvářet.“(19:135)

2. Vybrané pojmy z psychologie rodiny

Adaptabilita

Adaptabilitou rozumíme přizpůsobivost rodiny na měnící se požadavky a nároky života, jako je narození dítěte, vstup dítěte do školy, osamostatnění, ale také nepředvídatelným situacím, jako například onemocnění člena rodiny.

Autonomie

Autonomie je podmínkou maximální možné nezávislosti a minimálního omezování aktivit jednotlivých členů rodiny. Rozumná míra autonomie je podstatnou podmínkou zdravého vývoje osobní identity. Míra autonomie se mění v závislosti na vývoji jedince.

Hranice

Jsou to neviditelné linie mezi jednotlivými subsystemy rodinného systému, např. hranice vymežující jedince, hranice manželské koalice, hranice kolem výchovy dětí. Funkční rodina by měla mít jasně stanovené hranice, které jednotliví členové respektují. Při výchově dětí je stanovení hranic naprosto nezbytné. Pro děti znamenají jasné a pevné hranice pocit bezpečí a jistoty. Vnější hranice rodinného systému chrání integritu rodiny, vnitřní hranice rozlišují jednotlivé subsystemy. V ideálním případě, by hranice mezi subsystemy měly být pevné, ale v případě potřeby změnitelné.

Rodinná resilience

Jedná se o schopnost rodiny rychle se zotavit z krize nebo z přechodné události, která vyvolala změny v rodinném fungování. Resilience zahrnuje potenciál pro růst a rozvoj osobnosti členů rodiny, pro změnu vztahů v rodině. Členové rodiny mohou v době zvládnutí stresu objevit nové schopnosti, nebo získat nový náhled na vzniklou situaci. Resilenci rodiny chápeme jako pozitivní stránku zvládnutí životních obtíží, kdy rodina má dost sil a zdrojů, aby obstála a problémy zvládla. Rodina nemusí být resilientní vždy, ve všech oblastech a za všech okolností.

Rodinné interakce

„Rodinné interakce jsou systémově založené, dynamicky způsoby komunikace členů rodiny, a to, jak se k sobě navzájem členové rodiny vztahují.,, (21: 46)

Rodinou atmosféru utvářejí hlavně každodenní, opakující se interakční vzorce. Jedná se o interakce v běžném, každodenním životě, jako řešení problémů, rozhodování. Pro úspěšné fungování rodiny většina odborníků považuje za rozhodující faktor komunikaci. Jde o komunikaci v různých fázích vývoje rodiny, o komunikaci v různých dobách změn a krizí, rozložení komunikace mezi jednotlivé členy.

Rodinná identita

Rodinnou identitu můžeme chápat jako kognitivní a emocionální „my“ rodiny. Představuje zachování hodnot, spojenectví při řešení problémů, sounáležitost, projevy zájmu.

Rodinná tradice

V životě rodiny je tradice zdrojem legitimacy. Rodina si tradice připomíná uchováváním památných předmětů, předáváním dovedností a předáváním významných příběhů formou vyprávění. Dědění dovedností probíhá v každé rodině. Rodinné tradice předávají více ženy, než muži. Jedná se o pozitivní znak, který zvyšuje stabilitu rodiny.

Rodinná pravidla

Vztahy v rodině jsou definovány pravidly. V každodenních situacích se pravidla projevují komunikačními stereotypy rodiny. Průběh a vyústění stereotypu je možné předpovědět podle jeho začátku. Pravidla v rodině určují, kdo se má ke komu jak chovat. Pravidla by měla platit pro všechny členy rodiny. Pokud pravidla někdy platí a jindy tak docela ne, vyvolává to u dětí nejistotu a úzkost. V rodině by se měli vytvářet pravidla společně s dětmi.

Vulnerabilita rodiny

Tímto rozumíme zranitelnost, náchylnost ke zhoršení rodinného fungování v důsledku nedostatku sil, nebo společného zaměření na řešení problémů. Rizikové okolnosti jsou například zdravotní, ekonomické, sociální ohrožení.

Koheze

Soudržnost představují ty síly, které drží pohromadě vztah. Často je vyjadřována jako věrnost, oddanost, blízkost, sounáležitost.

Komplementarita

Komplementarita vypovídá o vzájemné slčitelnosti členů rodiny. Vzájemné doplňování svých potřeb, vlastností a schopností.

Konstelace rodiny

Je to sociálně psychologické uspořádání rodiny. Patří sem osobnostní charakteristiky a citová vzdálenost členů rodiny, pořadí a pohlaví sourozenců, věkové rozdíly, počet členů rodiny.

Koalice

Koalici chápeme jako spojení mezi členy rodiny. Bývá funkční i dysfunkční. Funkční koalici si můžeme představit jako partnerský vztah, který je silný, harmonický, jejich vztah k dětem je vyrovnaný, nepreferují, či neodstrkují některého z dětí.

Jako méně funkční bývají uváděny tyto koalice:

- 1) Schizmatická – slabá, či žádná manželská koalice, ale silné spojení mezi otcem a dcerou, nebo mezi matkou a synem
- 2) Asymetrická – jeden člen rodiny je izolován od ostatních
- 3) Generační – spojení manželů a na druhé straně spojení dětí
- 4) Pseudodemokratická – všechny vztahy mají zdánlivě stejný význam, nejsou dobře diferencované manželské a rodičovské role
- 5) Totální – těsné vztahy mezi členy rodiny, kdy jednání a pocity jednoho ovlivňují okamžitě ostatní. Osobní hranice jsou nejasné a nezřetelné

3. Komunikace

Výraz komunikace, není zcela jednoznačný. Můžeme si představit například pozemní komunikaci, jako jsou silnice, chodníky, železnice, vodní cesta. Nejčastěji si však vybavíme slovo komunikace v souvislosti s lidmi. „Všechno, co lidé říkají a dělají, dostává komunikační význam.“ (10:66) Ke komunikaci dochází všude tam, kde se lidé setkávají. Vždy si navzájem vyměňují určité informace. I tam, kde nic neřekneme, dochází ke komunikaci. Sdělujeme druhému, že mu nechceme nic oznámit.

Komunikace je velice důležitý faktor v životě lidí. Dává nám mnoho možností jak rozvíjet sebehodnocení, ale především vztahy k druhému člověku a k celé společnosti. Narodí-li se miminko, nemá žádnou představu o životě, o dorozumívání. Díky komunikaci s lidmi, kteří se o něj starají, získává nové poznatky a zkušenosti.

Komunikaci můžeme rozdělit na verbální a neverbální.

3.1 Neverbální

Termín mimoslovní, nonverbální zahrnuje mimo-smyslové projevy a postoje. Mezi ně můžeme zahrnout výraz obličeje, oddálení, gesta, dotyky, pohledy aj. Nonverbálně si můžeme sdělovat emoce, pocity, nálady.

Haptika

Haptika je kontakt hmatem. Jedná se o způsob sdělení, které se tlumočí bezprostředním tělesným kontaktem s druhým člověkem (např. podání ruky, poplácání po rameni či nabídnutí rámě).

V kůži máme mnoho smyslových receptorů tlaku, tepla, chladu, bolesti, vibrace, podměty, které na nás působí. Vnímání doteku druhého člověka můžeme vnímat jako projev přátelský či nepřátelský.

Posturologie

Jedná se o „řeč našich fyziologických postojů, držení těla a polohových konfigurací“ (5:58) U druhého člověka pozorujeme celkový vzhled, fyzický postoj, pohyby rukou, nohou, těla, hlavy, gestikulaci, aj.

Proxemika

Proxemika spočívá ve vyjádření vztahu mezi lidmi prostřednictvím vzdálenosti, kterou k sobě komunikující lidé zaujímají.

Každý člověk má svou osobní zónu. „Rozumí se jí myšlená čára ohraničující prostot kolem člověka, do kterého tento člověk nerad pouští druhé lidi – vetřelce.“ (5:47)

Velikost osobní zóny si každý určuje podle prostředí, ve kterém vyrůstá. Velkou roli tu však hraje i osobnost každého jedince a vztah s druhými lidmi. Porušíme-li osobní zónu, může to u druhého člověka vyvolat nepříjemný pocit. Je to netaktní, vtíravé.

Odstupňování osobních zón:

- 1) **Intimní zóna** – vzdálenost komunikujících je přibližně do 60 cm. Jsou zde časté dotyky, kontakty. Například mezi matkou a dítětem, mezi milenci, manželi.
- 2) **Osobní zóna** – dolní hranice je okolo 60 cm a horní okolo 120 cm. Je to hranice, kterou dodržujeme při setkání s neznámým člověkem.
- 3) **Sociální sféra** – vzdálenost mezi lidmi je v rozmezí 120-200cm.
- 4) **Veřejná sféra** – jedná se o vzdálenost větší než 2m. Jako příklad můžeme uvést herce na jevišti v divadle, nebo učitele ve třídě.

Mimika

Slovo mimika pochází z řeckého mimeomai, což znamená napodobovat, představovat. Jedná se o vědomé vyjadřování výrazem tváře, způsobené stahy obličejových svalů. Lidská tvář má velký význam, odráží vzájemné postoje lidí, sděluje emoce, poskytuje zpětnou vazbu v rozhovoru.

Mimikou lze vyjádřit mnoho emocí.

Mezi primární emoce, které můžeme vyčíst z obličeje patří:

- 1) štěstí – neštěstí
- 2) neočekávané překvapení – splněné očekávání
- 3) strach a bázeň – pocit jistoty
- 4) radost – smutek
- 5) klid – rozčílení
- 6) spokojenost – nespokojenost
- 7) zájem – nezájem

Při mimice jsou důležité hlavně oči. Je důležité, na koho, či na co se díváme, jakou dobu či jak často se díváme na určitý cíl. Oči přijímají informaci od druhého člověka, ale zároveň vysílají informace, které jsou určené druhým lidem. Někteří lidé umějí číst výrazy obličeje, jiným tato stránka komunikace uniká.

Kineziologie

Kineziologie je nauka o mechanických zákonitostech pohybového ústrojí člověka. Kineziologie se uvádí nejenom druh pohybu, ale i rozsah a čas. Sleduje se i akcelerace pohybů. Při pozorování dvou lidí, můžeme jejich pohyby pozorovat jako jeden celek.

Gesta

Gesty se rozumějí pohyby, které mají výrazný sdělovací účel, které doprovázejí slovní projevy nebo je zastupují. Někdy je gesto mnohem srozumitelnější, než tisíce slov. Vztah mezi řečí a gesty je velmi složitý.

3. 2 Verbální komunikace

Verbální komunikace je vyjadřování myšlenek artikulovanou řečí. Je to schopnost dorozumívat se určitým jazykem. Nejčastěji verbální komunikace probíhá v rozhovoru dvou nebo více lidí. (konverzace, debata, diskuse, pohovor, hádání, pření, výslech, aj.) Kdykoliv dojde k rozhovoru, je možné vysledovat a určit aktéra a posluchače rozhovoru. Při rozhovoru máme příležitost, poznat, jaký vztah máme s člověkem, se kterým rozhovor vedeme. Během rozhovoru můžeme svůj vztah utvářet a měnit. K tomu nám však napomáhají hlavně emoce, pocity, city. Ať už chceme, nebo nechceme, jsou v pozadí každého rozhovoru. Pocity a emoce můžeme vyčíst z tónu hlasu. Měli bychom si uvědomit, že každý člověk během komunikace, zároveň i něco cítí a prožívá.

Neefektivní komunikace

Během komunikace se můžeme dopouštět různých chyb. Uvedla bych například výčitky, poučování, moralizování, kritiku, lamentaci, citové vydírání, nálepkování, příkazy, pokyny, srovnávání, ironii a další. Většina z těchto neefektivních způsobů komunikace vyvolává negativní emoce, jako je lítost, vzdor, nenávisť, pocit křivdy. Utvářejí

v člověku pocit vlastní nízké hodnoty. Připadá si k ničemu. Jistě však existují způsoby přijatelnější, příjemnější.

Efektivní komunikace

Efektivní komunikací uvádějí autoři knížky Respektovat a být respektován takto:

- 1) popis a konstatování – vidím, slyším, že...
- 2) informace a sdělení – je..., je potřeba..., pomůže, když...
- 3) vyjádření vlastních očekávání a potřeb – pomohlo by mi, kdyby...
- 4) dvě slova – „Maruško, zuby!“. Někdy stačí i pohled, či gesto.
- 5) Prostor pro spoluúčast a aktivitu dětí – co s tím uděláme? Co si myslíš ty?

Chceme-li komunikovat efektivním způsobem, neměli bychom zapomínat například na oslovení jménem, úsměv, oční kontakt, příjemný hlas, nebo věcný tón hlasu. Důležité je také vhodné načasování a jasná formulace požadavku. Nezáleží vždy na obsahu sdělení, ale především na formě a způsobu vyjádření. Jestliže mám úsměv na tváři, nemohu říkat, že se cítím hrozně.

Dalším důležitým faktorem je umění naslouchat. Ochotně naslouchat vyžaduje, aby posluchač věnoval hovořícímu plnou pozornost, odložil předběžné představy o tom co bude hovořící říkat, byl citlivý na každou nejasnost.

3.3 Komunikace činy

Komunikujeme nejen tím, co říkáme a jak to říkáme, ale i tím, co děláme a jak se při tom, chováme. Komunikací činem rozumíme to, jak se například děti a rodiče k sobě chovají, jak vyjadřují vzájemné postoje svým jednáním.

Všechny 3 typy komunikace jsou důležité pro vztah rodičů s dítětem. „Člověk se stává člověkem teprve tehdy, vstupuje-li do osobního kontaktu s druhým člověkem.“ (5:156)

4. Rodina jako systém

„Definujeme-li rodinu jako systém můžeme využít nejjednodušší klasickou definici systému – systém je soubor částí a vztahů mezi nimi.“(21: 24)

Systémem rozumíme víc než výčet jeho prvků. Aby bylo dosaženo určitého výsledku, je každý prvek vázán na všechny ostatní. Systém nepoznáme, rozložíme-li ho na části. Systém obsahuje vždy něco navíc. Části rodinného systému nejsou lidé sami o sobě, ale lidé ve vzájemných interakcích a vztazích. Znat vlastnosti každého jednice, není stejné jako porozumět celé rodině jako celku. V jedné rodině můžeme pozorovat velkou řadu systémů. Rodina je systémem výměny financí, systémem konzumace potravin, a další řadou systémů.

4.1 Mikrosystém

Mikrosystém jsou aktivity, role a interpersonální vztahy v primární skupině, tedy například v rodině. Každý systém má své subsystémy. V rodině se přechodně vytvářejí subsystémy či koalice například matka - mladší dítě, či matka a nemocné dítě. V rodině jsou tyto subsystémy stanoveny věkem, pohlavím, povahovými rysy. Nejpodstatnější jsou však manželský, či partnerský subsystém, subsystém rodič a dítě a sourozenecký subsystém.

Subsystém manželský

Je považován za základní a hraje důležitou roli ve všech fázích životního cyklu rodiny. Schopnost manželů založit fungující vztah značně ovlivňuje celkový chod rodiny. Způsob, jakým manželé činí společná rozhodnutí, jak zvládají problémy, zajišťují budoucnost rodiny, je určitým modelem interakce, který ovlivňuje i vývoj dětí.

Subsystém sourozenecký

V tomto subsystému dítě získává interpersonální zkušenosti a dovednosti rozvíjené v sourozeneckém vztahu. Ty pak uplatňuje i později s jinými dětmi v různých sociálních situacích. Učí se jak si navzájem porozumět, domluvit, spolupracovat.

Subsystem rodic-dite

Tento subsystem vzniká okamžikem otěhotněním. Porod a příchod dítěte na svět je pro rodiče obrovskou zkušeností. Manželé se musí naučit přijmout roli rodiče a rozvíjet jí se zvyšujícím se věkem dítěte. Dítě získává od rodiče pocit jistoty, rodič pro dítě zejména v ranném dětství představuje jediný zdroj informací o okolním světě.

Tyto subsystemy se navzájem ovlivňují. Nastane-li porucha v jednom subsystemu, projeví se ve funkci celku. Onemocní-li dítě vážnou chorobou, nebo stane-li se otec závislý na alkoholu, bude to mít určitý vliv na fungování celé rodiny. Subsystemy v rodině bychom měli vidět v neustálém pohybu, ve vývoji. Podle Sobotkové žena může být v jednom subsystemu manželkou, v dalším matkou, v dalším dcerou, vnučkou a v jiném sestrou. V jednom subsystemu se žena může cítit jistá, kompetentní, v jiné hledá podporu a ochranu. Všechny subsystemy jsou vzájemně propojené interakcemi a všechny hrají svou úlohu v rodinném systému.

4.2 Mezosystem

Mezosystem jsou vztahy mezi dvěma či více prostředními, v nichž je vyvíjející se jedinec aktivním účastníkem. Jsou to například vztahy a interakce mezi rodiči dítěte a učitelkou. Do tohoto systému patří příbuzenstvo, sousedé, přátelé a všichni ostatní, kdo rodinu ovlivňují a jsou jí ovlivňováni.

4.3 Exosystem

Exosystemy jsou prostředí, která přímo nezahrnují jedince, ale kde přesto může docházet k vzájemnému ovlivňování. Například školní třída jednoho sourozence může být ovlivňována druhým sourozencem. Tento systém představují zaměstnavatel, škola, služby, poradny atd.

Spolu s tímto exosystemem je rodina obklopena ještě širším okruhem – makrosystemem.

4. 4 Makrosystém

Makrosystém je zcela neosobní, jde o společenské normy, zákony, předpisy, tradice.

Velmi podstatnou charakteristikou rodinných systémů je míra jejich otevřenosti. Známe dva druhy systémů: otevřený a uzavřený. Liší se od sebe povahou svých reakcí na změnu, a to jak vnitřní, tak vnější. Většina rodin balancuje mezi oběma póly.

4. 5 Uzavřený systém

V uzavřeném systému jsou části spolu přísně propojeny, nebo naopak zcela uvolněny. Neexistuje zde tok informací, ať už mezi členy nebo zvenčí dovnitř a naopak. Neexistují žádné hranice. Sebehodnocení jedinců je podřízeno jejich výkonu, jejich jednání je vystaveno požadavkům hlavy rodiny. V uzavřeném systému jsou pravidla nelidská, nejasná, zastaralá. Někdo se v takové rodině může cítit bezpečněji. Tyto rodiny však nejsou schopny přiměřeně reagovat na změny a neumožňují svým členům rozvoj. Je zde snižena schopnost snášet stres. Rodina nemá vytvořený kontakt s okolím, je izolovaná a tím pádem i zranitelnější.

4. 6 Otevřený systém

V otevřeném systému jsou části propojeny, navzájem se vnímají, komunikují mezi sebou i s okolím. Pravidla jsou v takovém systému lidská, jasná, odpovídající současným požadavkům. Sebehodnocení je primární, síla a výkon druhotné. Jednání jedinců se nikomu nepodřizuje, odpovídá jejich vlastnímu přesvědčení. Otevřené systémy jsou adaptabilnější, přijímají nové zkušenosti, mění vzorce, které se neosvědčili. Protože je rozvíjena komunikační schopnost s okolím, mívá tato rodina i dobrou podpůrnou síť.

5. Funkce rodiny

V dějinném vývoji společnosti se řada funkcí rodiny měnila. Se změnami společenských podmínek některé ustupovaly do pozadí nebo zcela zmizely, jiné nabývaly na závažnosti. V současné době určuje místo rodiny ve společnosti několik základních funkcí.

5.1 Biologicko-reprodukční funkce

Biologicko-reprodukční funkce rodiny má význam jak pro společnost jako celek, tak také pro jedince, kteří rodinu tvoří. Význam této funkce pro samostatného jedince je spatřován jednak v uspokojování jeho biologických a sexuálních potřeb, ale také v uspokojování potřeby pokračování rodu každého jedince. Tato funkce se sice může uplatnit mimo rodinu, v rodině však nabývá svůj plný význam: nejde jen o to přivést dítě na svět, ale také mu zabezpečit potřebné podmínky života a další jeho vývoj.

5.2 Sociálně-psychologická funkce

Významnou funkci má rodina v oblasti sociálně-psychologické podpory svých členů. Již samotná příslušnost k určité sociální skupině, pocit sounáležitosti s určitými lidmi, s nimiž má jedinec příležitost se identifikovat, hraje velmi podstatnou roli. Kromě toho vytváří rodinná komunita specifické sociální klima, v němž má významnou úlohu citová složka, utváření a udržování vědomí, že jsem akceptován, uznáván, hodnocen. Stálé a vřelé citové klima má svůj nesporný význam nejen pro děti vyrůstající v rodině, zvláště pak pro generaci nejstarší. Budování a udržování pozitivního rodinného klimatu je tak jedním z důležitých, avšak nelehkých úkolů rodiny. Sociálně psychologická funkce rodiny však může být narušena v celé řadě situací. Jedná se buď o konfliktní situace v rodině (rozvodové rozepře, neshody mezi generacemi, mezi partnery) či o případy závislosti některého člena rodiny na alkoholu, drogách, hracích automatech. Stejně tak sociálně a emočně nevyzrálí rodiče, kteří velmi často nezískali vhodné vzory v orientační rodině, mívají obtíže v naplňování sociálně-psychologických potřeb svých dětí.

5.3 Sociálně-ekonomická

Tato funkce se nevztahuje jen na dítě v rodině, vztahuje se na všechny její členy. V minulosti byla zvláště důležitá její výrobní složka, v současné době se stala rodina ve své převaze spotřební jednotkou, zcela závislou na výrobní činnosti společnosti. Členové rodiny se jednak zapojují do výrobní či nevýrobní sféry v rámci výkonu svého povolání, ale rodina jako celek se stává významným spotřebitelem, na němž je současný trh závislý. Ovšem i dnešní rodina si udržuje určité prvky výroby, za něž lze především pokládat vnitřní činnosti rodiny, vytvářející jejího hmotného zabezpečení (úklid, příprava stravy, nejrůznější domácí činnosti, které nejsou koníčkem, ale nutností).

5.4 Socializačně-výchovné funkce rodiny

Rodina je též první sociální skupinou, která učí dítě přizpůsobovat se sociálnímu životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Hovoříme tedy o socializačně-výchovné funkci rodiny. Spočívá v opravdovém zájmu o dítě a kvalitní péči o ně, v jeho výchově, v jeho přijetí takového jaké je, porozumění mu v jeho vývoji, potřebách a požadavcích. Při tom vždy prosazovat jeho nejlepší zájem a prospěch, ochraňovat jej před nepříznivými situacemi a učit je, aby bylo samo schopno jim čelit a překonávat je.

„Rodina plněním svých funkcí uspokojuje důležité lidské potřeby. Potřeby sociálního styku a komunikace, vzájemné pomoci, lásky, jistoty, dosahování individuálních a skupinových cílů, nalézání a realizování životního smyslu.“ (1:40-41)

6. Rodičovství

Rodičovství obsahuje všechny úlohy spojené s výchovou dítěte, které vedou k utváření nezávislé dospělé osobnosti. Rodičovství začíná už před narozením dítěte a je součástí rodinných vztahů. Přejchod k rodičovství je nejvýznamnější přechod v našem životě. Je to nesmírně závažný, citlivý, variabilní a složitý jev. Osobní okolnosti a sociální očekávání do jisté míry ovlivňují proces rozhodování o rodičovství, v popředí je však čistě individuální hodnocení pozitivních a negativních stránek rodičovství.

6.1 Negativa rodičovství

Za velké mínus lze považovat skutečnost, že rodičovství je nezvratné rozhodnutí, které nelze vzít zpět. Téměř všechno se dá změnit, zkusit znovu, ale jakmile se jednou narodí dítě, člověk se stává nezvratně rodičem. Platí to i pro otcovství, i když muž se snáze může ke svému rodičovství nehlásit. Některé ženy a muži se mohou obávat, že nebudou správnými rodiči, a proto se k rodičovství nikdy nerozhodnou. K dalším obětem rodičovství patří například zpomalení kariéry matky, která zůstává s dítětem doma a je na čas vyloučena z pracovního poměru, což může znamenat v jistém smyslu omezení osobní svobody. Péče o dítě zvláště v útlém věku znamená vysoké nároky limitující životní styl ženy. Vyčerpanost ze zvládnání nové situace může mít dopad i na manželský vztah. Rodičovství považujeme za zlomový okamžik. Ostatní životní změny mají většinou svou přípravu, ale narození dítěte není pozvolný přechod. Těhotenství připravuje ženu na mateřství fyziologicky, nikoli však sociálně. Těhotenství je naopak naplněné iluzemi a představami o miminku, které se narodí. Zejména matky prvního potomka bývají překvapeny z náročnosti nové situace. Na druhé straně může mít rodičovství i mnoho přínosů.

6.2 Pozitiva rodičovství

Mateřství přináší nový, většinou radostný vztah s dítětem a dodává novou dimenzi ve vztahu k partnerovi. Mateřství může být pro ženu možnost k sebevyjádření, k osobnímu

růstu. Dodává ženě pocit smysluplnosti života. Pro mnohé rodiče je velmi podstatný pocit, že prostřednictvím dětí přesáhne jejich rodina do budoucnosti. Rodičovství je výzva, zdroj podnětů, který dává lidem příležitost poznávat sebe i druhého tak, jak by to bez dítěte nebylo možné.

6.3 Rodiče ve vyšším věku

Vyšším věkem pro mateřství se obecně myslí 35 let a výše u matky a u otce o 10 let více, tj. 45-50let a výš. Počet starších matek se stále zvyšuje.

Načasování těhotenství není pro mnohé ženy ani tak záležitostí rozhodnutí, jako spíše výsledek okolností. S odkládáním mateřství souvisí potřeba vyšší vzdělanosti a budování profesní pozice. Starší ženy však mají větší pocit připravenosti na dítě. Po dosažení ostatních životních cílů, se cítí být emocionálně zralejšími, jistějšími. Velkou roli zda mít, či nemít děti, hraje i potřeba finanční jistoty.

Těhotenství starších matek bývá však častěji rizikové. Starším matkám se častěji rodí děti s porodní váhou nižší než 2000g, nebo naopak s porodní váhou nad 4000g, což v sobě skrývá riziko různých poškození CNS.

Velké množství dětí starších matek jsou děti tzv. vymodlené, které přišly až po dlouhé době čekání a léčení, a proto velmi ovlivní chování rodičů. Starší rodiče bývají častěji úzkostnějšími, vnímavějšími vůči nebezpečí, jež by mohlo ohrozit jejich dítě. Stává se, že své děti omezují v aktivitách ve snaze, aby si dítě neublížilo. Mají tendence zveličovat nemoci, poruchy. Častěji vyhledávají pomoc, či radu. Vše chtějí dělat co nejlépe, podle osvědčených postupů. Starší rodiče mají menší jistotu v zacházení s dítětem, jsou méně spontánní. Převážně starší otcové se při hře s dětmi vyhýbají aktivním fyzickým prvkům, jako vyhazování, točení s dítětem. Studie vykazují, že: „dětí starších rodičů zažijí se svými rodiči více povídání, než fyzických aktivit.“(21:161). Starší matky jsou citlivé na projevy dítěte a dokáží rychle reagovat.

Tito rodiče jsou ve svém okolí společensky osamělejší. Jejich vrstevníci totiž se svými dětmi, které jsou již školou povinné, prožívají jiné starosti. Také vztah k prarodičům je jiný. Rodiče mladých rodičů mají energii a jsou připraveni pomoci. Naproti tomu rodiče, kteří jsou v pokročilejší životní fázi, mají své rodiče za hranicemi stáří, nebo své rodiče již nemají.

6.4 Velmi mladí rodiče

Označením velmi mladí rodiče chápeme chlapce a dívky, kteří ještě nedosáhli plnoletosti. Takto mladí rodiče ještě sami nejsou vývojově vyspělí. Často jsou závislí na svém okolí, cítí potřebu osamostatnit se. Na druhé straně je však pomoc prarodičů nezastupitelná. Právě v takových rodinách mají prarodiče svou funkci. Ve velké míře jsou hlavními aktéry možné rodinné pohody nebo naopak rodinných krizí. Rodičovství v raném věku negativně ovlivňuje také profesionální šance. Mladí rodiče mohou mít, z nedostatku zkušeností a informací, problémy z uplatněním na trhu práce. Z toho vyplývá, že mohou nastat problémy finanční, bytové. Mladí rodiče nejsou připraveni na změnu svého života. Nedožrali k tomu, aby se mohli stát odpovědnými za své dítě. Nechtějí se vzdát svého předrodičovského způsobu života, svých zájmů. Cítí se oklamáni. Mají pocit, že si jejich vrstevníci užívají, zatímco oni musí pečovat o dítě. Často vzniká oslabená citová vazba mezi dítětem a rodiči. Partnerský vztah se pod tíhou nových povinností většinou rychle rozpadá. Jeden z partnerů, většinou žena, zůstává s dítětem na výchovu sama.

Mladý člověk by si měl prožít své mládí a zbytečně nezestárnout způsobem života, který je vzhledem k jeho věku předčasný. Je třeba prožít to, co je možné prožívat, v pravý čas svého vývoje.

„Mladí rodiče by měli více vědět o tom, co je čeká, jaké povinnosti jim narození dítěte přinese, ale také, jaké často nepříjemné pocity a postoje to v nich bude vyvolávat. Jestliže by si byli předem vědomi těchto úskalí, mohou se na ně lépe připravit, částečně je eliminovat nebo se jim zcela vyhnout.“ (9:126)

7. Způsoby výchovy

Být rodičem, to sebou nese odpovědnost za další vývoj svého dítěte. Výchova v rodině zahrnuje velké množství vzájemného působení dospělých s dětmi. „Způsob výchovy znamená celkovou interakci a komunikaci dospělých s dítětem.“ (1:135). Dospělý k výchově používají různých výchovných prostředků a metod. Můžeme hovořit o kladení požadavků a kontrole jejich plnění, vysvětlování, přesvědčování, pochvalách, či používání odměn a trestů. Působení trestů a odměn je si velice podobné. Obojí ovlivňují chování dítěte, ale toto chování vydrží, jen dokud je odměňováno, nebo trestáno.

7.2 Odměny

Odměna nemusí být vždy to, co si pod ní představuje dospělý, ale to, co prožívá dítě. Příjemný, povznášející prožitek uspokojení. Zatímco trest špatné chování zastavuje, odměna navozuje a utvrzuje to správné. Největší odměna by mělo být dítěti vědomí, že udělalo radost někomu, kdo ho má rád. Nějaký dárek by měl být jen symbolické vyjádření tohoto vztahu. Tam, kde by toto symbolické vyjádření bylo tím hlavním, co by dítě podněcovalo k dobrému chování, není něco v pořádku v citových vztazích. Nejpodstatnější charakteristikou odměny je nerovnocenný vztah dvou lidí. Rodiče o něco usilují a zároveň mají tu moc, poskytnout za to dítěti odměnu. Tak ho přimějí, aby udělalo to, co by dítě samo o sobě nikdy neudělalo. Aniž by si to uvědomovali, tím, že nabízejí odměnu, snižují význam a hodnotu činnosti, za kterou odměnu slibují. Rodiče vysílají k dítěti vlastně tuto informaci: Činnost, kterou potřebuji, abys vykonal, není sama o sobě lákavá (mytí nádobí, uklízení, učení) a proto ti nabízím úplatek v podobě odměny. Děti, které mají tuto zkušenost, že je rodiče mohou přimět k činnosti, zkusí tento způsob chování při dosahování svých cílů. Pokud zjistí, že tato metoda funguje, otevírá se cesta k vytvoření návyku kupovat si druhé lidi odměnami. Odměnami můžou rodiče přimět děti, aby udělaly, co chtějí, ale kvalitu může zaručit jen vnitřní chtění, zangažovanost, vnitřní přesvědčení. Dobrá rodina má dítěti poskytovat dostatek příležitostí k prožívání úspěchu. Uspokojování potřeby úspěchu a uznání by se nemělo dít za odměnu. Odměnami se tak může vytvářet prostor pro nechtěné chování jako jsou podvody a lhaní.

7.1 Tresty

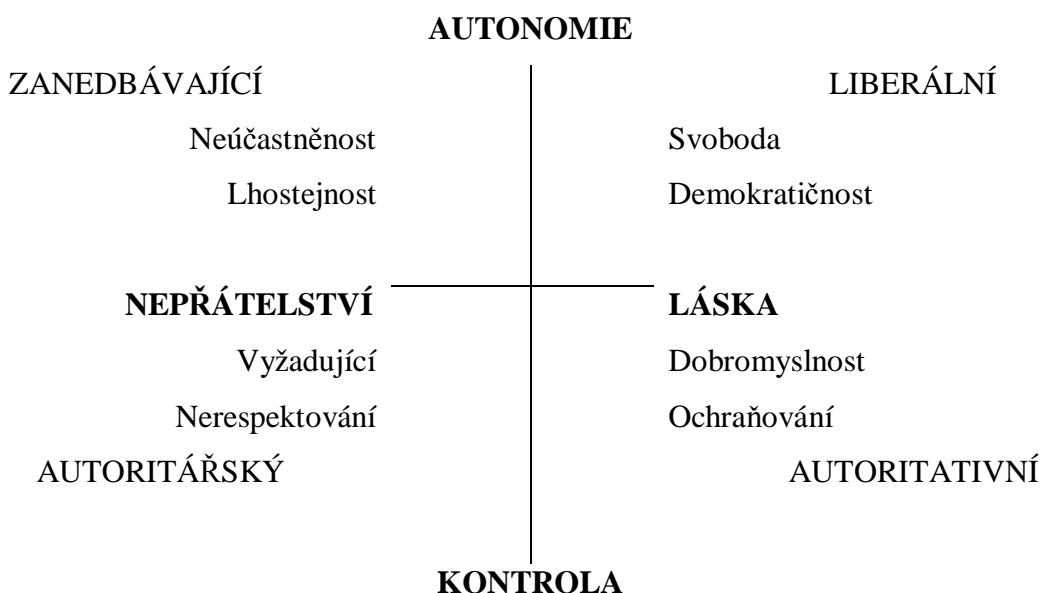
Za trest nepovažujeme jen to, co je vidět navenek (pohlavek, domácí vězení), ale opět to, co se děje v dítěti samotném. To, co při trestání prožívá, onen tísnivý, ponižující pocit. Trestání narušuje emoční vztah mezi dospělým a dítětem, ponižuje dítě a působí tedy nepříznivě na sebehodnocení dítěte. Může v dítěti vyvolat pocit viny, hříšnosti. Rodiče by neměli děti trestat z vlastní netrpělivosti, nebo jen proto, že mají špatnou náladu. Takový trest se májí účinkem. Dítěti nezapadá do jeho pojmu spravedlivosti a tím pádem se z takového trestu nemůže poučit do budoucnosti. Fyzické trestání a ponižování může chování změnit, avšak jizvy, které tím vzniknou, se nehojí snadno ani rychle. Jestliže za každou chybou dítěte přijde trest a nic víc, dítě se správnému chování nenaučí. Když už dítě musí být potrestáno, a to musí být někdy všechny děti, dobří rodiče se spoléhají na upřímnost. Naslouchají dítěti a žádají vysvětlení. Dítěti dávají možnost vyjádřit se, zapojují dítě do spolurozhodování o trestu. Na místo trestání se snaží nechat dopadnout na dítě důsledky jednání. Úkolem dospělých je kontrolovat, aby tyto důsledky dopadly v takové podobě a v takové míře, aby dítě podobné situace zvládalo v budoucnu samo, nebo jim předcházelo.

Odměna a trest jsou u nás stále základní výchovné prostředky. Díky nim rodiče vedou dítě k určitému výchovnému cíli. Úmyslně nechťejí dítěti trestem, nebo odměnou ublížit, ale snaží se mu pomoci. Velkou roli při tom hraje odpouštění. Není to odměna, ale osvobození od napětí z prožité viny, nebo trestu.

8. Styly ve výchově

Rodiče zaujímají ve vztahu k dítěti různé výchovné postoje a z nich plynoucí výchovné chování. Výchovné postoje se tvoří ve složitém vývojovém procesu, souvisejícím s celým vývojem osobnosti vychovatele, jako jsou zkušenosti z dětství, vztah k vlastním rodičům, citový vývoj, inteligence, vzdělání.

Většina autorů dochází ke dvěma postojovým dimenzím. První dimenze je založena na kontrastu postoje kladného, láskyplného, akceptujícího a postoje záporného, chladného až zavrhujeícího. Druhá dimenze proti sobě staví postoj kontrolující a postoj poskytující dítěti autonomii. Tyto dvě dimenze se navzájem kombinují, a tak dávají čtyři odlišné vzorce chování v péči o děti. Viz obrázek

8.1 Autoritativní styl

Rodiče vyžadují od dětí, aby se chovaly rozumně a společensky na úrovni odpovídající jejich věku a schopnostem. Vztah k dítěti je vřelý, pečující. Rodiče se zajímají o názory a city dítěte. Své rozhodnutí dětem zdůvodňují. Děti, vychovávané tímto stylem jsou nezávislé, sebeprosazující. Jejich vztah s rodiči i vrstevníky je kamarádský. Bývají úspěšní.

8.2 Autoritářský styl

Jako autoritářský styl se označuje příliš tvrdé a ctižádostivé výchovné působení s velkými nároky na dítě. Rodiče vyžadují absolutní poslušnost, úctu a tvrdou práci. Autoritářská výchova vede u dítěte k emocionální labilitě, k neschopnosti dělat kompromisy a k vnitřní netoleranci. Mívají sklon k izolaci. Ztrácí zájem o dobrý výkon. Mezi vrstevníky můžou mít sklon k agresivitě.

8.3 Liberální

Ponechte věcem volný průběh, nezasahujte. Těmito slovy bychom mohli charakterizovat liberální styl. Vyznačuje se nedostatkem kontroly. Rodiče pokud možno neovlivňují dítě při volbě hodnot a při vytváření představ dobrého života. Necháávají na něm, ať si samo vybere, co bude pro jeho život podle jeho názoru nejlepší. Kladou na dítě nízké požadavky a nekontrolují jejich splnění. Tento pohled vypadá přitažlivě, ale často jen skrývá nezájem rodičů o dítě. Dítě se pod tímto stylem výchovy cítí pozitivně, je však nezralé, neovládá své impulsy, mívá sklon k agresivitě. Postrádá přiměřenou společenskou odpovědnost a nedokáže se spoléhat sám na sebe.

8.4 Zanedbávající

Pokud rodiče používají tento styl výchovy, jsou většinou příliš zaměstnaní svými činnostmi. Nezúčastňují se na životě dětí, nezajímají se o to, co děti dělají. Nevšímají si pocitů a názorů dítěte. S dětmi nekomunikují. Pro děti mívá tento způsob tyto následky. Nedokáží se plně soustředit, jsou náladové, rozmařilé. Nedokáží ovládat svoje city. Nestojí o školní výuku, často chodí za školu. Tyto děti mají největší sklony k požívání drog.

Někteří rodiče můžou být nevyhranění a mohou zaujímat postavení někde mezi těmito styly. Rodiče mohou svůj rodičovský styl v průběhu doby měnit. Dochází k tomu pod vlivem vnějších okolností, v závislosti na vnímání vztahu k dítěti.

9. Funkční rodina

Výraz funkční rodina se upřednostňuje před pojem normální rodina, harmonická rodina, zdravá rodina. Přijatelný je i výraz neklinická rodina. Klinické rodiny jsou definovány přítomností nějaké poruchy. Ve funkční rodině není absence problémů, ale úspěšný způsob jejich zvládnání. Lidé žijící ve funkční rodině projevují svou lásku, intelekt a úctu k životu. Navzájem si naslouchají, váží si jeden druhého. Jejich vzájemné vztahy jsou prostoupeny harmonií. Mají určenou hierarchii odpovědnosti. Ve funkční rodině existuje rovnováha mezi intimitou a potřebou sdílení. Funkční rodiny jsou charakteristické pevnou koalici mezi rodiči, kterou žádný vnější vliv nedokáže trvale ohrozit. Členové rodiny na sebe berou ohledy a respektují se. Otevřeně dávají najevo své city i bolesti. Nebojí se riskovat, protože všichni v rodině vědí, že riskování a dopouštění chyb pomáhá k růstu osobnosti. Členové této rodiny si připadají plnoprávními osobami.

Těla členů funkční rodiny jsou půvabná, obličejové uvolněné. Lidé se navzájem dívají jeden na druhého, ne jeden skrze druhého nebo na zem. Hovoří jasným, sytým hlasem. Hovořit se zde může o všem, o zklamání, bolestech, obavách kritice, úspěších. Komunikace ve funkční rodině je živá, aktivní. Je založena na dialogích, které plynule přecházejí od jedné dvojice k druhé. Každý člen rodiny mluví sám za sebe. Promluvy jsou přímé, jasné, adresované. Komunikace je vedena s humorem, ale s respektem. Závažnější záležitosti rozhodují rodiče, a to tak, že se oba drží dohodnutého řešení, i když jejich výchozí názory mohly být různé. Někde je dětem dovoleno, aby s rodiči diskutovaly a při konečném rozhodnutí je na přání dětí brán zřetel.

Funkční rodina je otevřena pro nové myšlenky a nová řešení problémů. Jeli narušen její plán, dokáže se rychle přizpůsobit. Tímto způsobem je zvládnána většina životních situací. Sociální i jiná realita je rodinou interpretována nezkresleně, je zpracovávána pod vlivem rodinných tradic, které rodinu hodnotově orientují.

Funkčním rodinám záleží na prospěchu dětí. Rodiče ve funkčních rodinách vědí, že děti nejsou úmyslně zlé. Jestliže se někdo chová špatně, uvědomují si, že vzniklo nějaké nedorozumění. „V dobře fungující rodině uspokojují rodiče zcela přirozeným způsobem základní psychické potřeby dítěte. Dodávají mu dosti vývojových podnětů, činí jeho svět smysluplným, dodávají mu pocit životní jistoty, vědomí vlastní společenské hodnoty i vědomí otevřené budoucnosti.“(9:143)

10. Dysfunkční rodina

V klinické neboli dysfunkční rodině jeden, či více členů produkují nezdravé chování. Dysfunkční rodina vykazuje některé z těchto charakteristik: popírání a neřešení problému, vzájemné obviňování, nejasná komunikace, chybění hranic mezi členy rodiny, nejasná pravidla a kompetence. Je zde určitý problém, se kterým si rodina neví rady. Jejich bezradnost se odráží v běžném každodenním životě.

Klasickým jevem v klinických rodinách jsou ostré mocenské boje, jež někdy vedou roztržení rodiny na dva tábory. V takovém ovzduší se nikomu netoleruje váhavost nebo nerozhodnost, obě strany vyžadují loajalitu. Vytváření koalic se považuje za zvlášť zhoubné, když překračuje generační hranici (rodič se např. spojí s dítětem proti druhému rodiči). Přes všechno vyžadované přizpůsobování, přes opakované prosby a vyhrůžky zůstávají v klinických rodinách role nejasné, neurčité je i rozdělení odpovědnosti mezi členy rodiny. Odpovědnosti se pokud možno každý vyhýbá nebo ji chce někdo strhnout na sebe, přitom ji však neunes. Potřeby a přání členů rodiny jsou zhusta přijímány jako nepřijatelné, neoprávněné a jsou odmítány.

V komunikaci dysfunkčních rodin se zjišťuje mnoho nedorozumění, zmatků, neurčitostí. Je v ní také vysoká stereotypie, rodina se drží zaběhaných způsobů komunikace, neodvažuje se hledat nové způsoby. Promluvy působí jako monology. Komunikační iniciativa členů dysfunkčních rodin bývá nízká, v rodině se však může vyskytovat někdo, kdo se pokládá za jejího mluvčího a strážce rodinných pravidel. Ten pak ovládá celou rodinu, ostatní mlčí, nepřesvědčivě přitakávají, někdy se někdo agresivně postaví proti rodinné autoritě.

V dysfunkčních rodinách bývá pozorováno nápadně mnoho negativních emočních projevů, od ironizování až k otevřenému a přímému napadání. Nezájem o druhé může mít podobu cynického zlehčování signálů nepohody nebo nespokojenosti. Vyskytují se i neskrývané projevy beznaděje a zoufalství.

V dysfunkčních rodinách zvládají i běžnou provozní rutinu domácnosti s obtížemi. Někteří členové rodiny z domácího provozu buď úplně vypadávají, nebo dělají něco jiného, než je právě potřeba. V klinické rodině nejsou jasné kompetence. Vyhláší se požadavky, jimiž se nikdo neřídí. Dysfunkční rodina může (ale nemusí)

produkovat patologické chování u svých členů, jako je užívání návykových látek, asocíální chování. Tyto projevy pak zpětně působí na fungování rodiny jako celku.

V dysfunkčních rodinách těla a obličeje odrážejí jejich nepříjemnou situaci. Těla jsou buď ztuhlá a napjatá, nebo schoulená, tváře mrzuté, smutné anebo prázdné. Oči hledí dolů, ne na lidi. Hlasy jsou buď ostré a pronikavé, nebo sotva slyšitelné. Jednotlivci mezi sebou neprojevují přátelství, nedokáží se spolu radovat. V mnohých případech se navzájem snaží vyhýbat. Raději se angažují v práci, hledají únik. Lidé žijících v takové rodině jsou bezmocní, opuštění, beznadějní. Rodina drží pohromadě jen z povinnosti a lidé se pouze jeden druhého snaží tolerovat. Myslím, že by si nikdo takovou rodinu sám nevybral. Takové rodiny přetrvávají, protože lidé žijící v nich neznají jinou cestu.

Uvedené charakteristiky funkčních a dysfunkčních rodin jsou polární. Nevyplývá z nich, že například funkční rodiny nemají spory, nemají komunikační nejasnosti, nemají rigidní stereotypy, takových projevů je však relativně méně, nepřevažují.

U nás se velmi často objevuje neoprávněné zjednodušení, že úplná rodina rovná se funkční rodina a neúplná rodina rovná se méně funkční. Kvalita rodinného života nezáleží ani tak na uspořádání a struktuře rodiny jako na tom, co v rodině probíhá. Rodinné procesy a vztahy jsou pro funkčnost a odolnost rodiny rozhodující. Každá narušená rodina se může stát zdravou. Je proto zapotřebí, aby si rodina přiznala, že má nějaký problém a snažila se s ním vyrovnat. Měli by si vzájemně odpustit staré chyby a uvědomit si, že věci se dají dělat i jinak.

11. Rozvod

Nastanou-li v rodině určité rozpory, problémy, je potřeba se s nimi snažit vyrovnat. Prokáže-li se snížená schopnost tuto situaci zvládnout, nastává tzv. manželský nesoulad, který je poměrně běžný. Manželé nejsou schopni řešit problémy. Tento nesoulad však může přejít k manželskému rozvratu, kde jde o podstatnější nezvládnání základních rodinných funkcí. Může to být rozvrat dlouhodobý, který přechází v rozvod. „Rozvod je tedy formálně právním ukončením manželského vztahu dvou jedinců, krajním řešením v procesu rozvratu manželství.“ (9:134)

Rozvod je u nás považován za jediný právní prostředek k zániku manželství za života manželů. Není to ale jediným způsob zániku manželského soužití. K dalším způsobům ukončení anebo dlouhodobému přerušení patří například opuštění rodiny jedním z partnerů, dlouhodobá nepřítomnost jednoho z manželů (vězení, pobyt v cizině, léčba). Velmi často se také stává, že pár spolu dále bydlí, ale neposkytuje si emocionální podporu, spolupracuje a komunikuje jen v nejnútnejší míře. Udržuje-li se pár s dětmi v manželství, ve společné odpovědnosti za výchovu dětí a funkce manželství zanikla, jedná se o tak zvané rodičovské manželství. Protože však svazek není právně zrušen rozvodem, je překážkou nového sňatku. Ve většině případů, hlavně u mladších párů, k rozvodu nakonec stejně dojde. Všichni rozvodem něco ztrácejí. Dospělí ztrácejí partnera, děti přicházejí o jedno z rodičů, někdo musí změnit bydliště. Rozvodové ztráty dospělých jsou bolestné, jsou ale zodpovědní za své jednání, chyby i omyly. Avšak po dětech nemůžeme žádat, aby byly zodpovědné za své starosti a strádání, natož za chyby svých rodičů. Soužitím v úplné rodině je dítě součástí celku, kde má svou určitou roli, získává zde zážitky spolupráce a kontaktů mezi rodiči. V rodině, kde manželství končí, se rozpadá základní osa muž –žena, otec –matka. I když si někdy rodiče myslí, že tomu tak není, tento rozpad dítě po svém vnímá, reaguje na něj. Bez rozdílu věku, se u dětí objevují pocity viny. Děti rozvod prožívají s pocity úzkosti, depresí, poruchou spánku. Stáhnou se do sebe a odmítají okolí. Rozvodem rodičů se velice často ruší vnitřní rodinné vztahy , které dítě potřebuje pro svou identifikaci s dospělým, ruší se pocit bezpečí a jistoty. Změny, ztráty, odchod, to vše přináší rozvod. Tím spíše by mělo být zdůrazněno to, co pro dítě zůstává stejné. Patří sem samozřejmě i zdůraznění nezměnitelnosti citových vztahů. I po rozvodu zůstává matka matkou a otec otcem. Rodiče

po rozvodu můžou mít sklon zaměnit citové potřeby dítěte potřebami materiálními. Takovéto kupování se však zákonitě změní ve vydírání. Namísto podplácení dětí, by měl být samozřejmostí zájem o dítě, o jeho pocity, prožitky.

Řada výzkumných prací ukazuje na sníženou sociální adaptabilitu, problémy s vrstevníky, zhoršení prospěchu i chování ve škole, delikvence. Ivo Plaňava ve své knize Jak se nerozvádět uvádí dopad dětí na rozvod takto:

Čím komplikovanější a dramatičtější je rozvod, tím větší je vliv na psychiku dítěte. Čím déle a obtížněji se rodiče vyrovnávají s rozvodem, tím větší potíže mají jejich děti. Čím dříve začnou kontakty s druhým rodičem probíhat na základě vzájemné dohody, tím lépe se děti vyrovnávají s rozpadem manželství.

Pravděpodobnost zániku manželství rozvodem u nás stále stoupá. Ve statistických údajích jsou jistá kolísání, která jsou způsobena společenskými zlomy, změnou zákonů. Vývoj v posledních letech však naznačuje, že růst vyčerpal svou dynamiku a situace se znovu ustaluje, ale na velmi vysoké hladině. Má na to vliv i vysoký počet svobodných lidí a lidí žijících v neformálních svazcích. „Ve společnostech, kde zůstává vysoký podíl celoživotně svobodných (a trvale ovdovělých), žije méně lidí v manželství a i počet rozvodů je přirozeně menší.“ (13: 209)

Rozvod může být východiskem. Tím však bývá jen tehdy, pokud dokážeme jasně odhadnout, co dobrého a zlého nám přinese. Východiskem není, pokud si namlouváme, že přinese jen dobré. Východiskem také není, pokud si namlouváme, že přinese jen to nejhorší. Všechno zlé může být k něčemu dobré. Na člověka pak negativně nepůsobí jen to, co se stalo, ale i to, co si myslí o možných následcích toho, co se stalo. Tyto negativní myšlenky jsou leckdy větší zátěží než reálná skutečnost.

11. 1 Rodina s jedním rodičem-matkou

Rodiny s jedním rodičem představují stále častější rodinný typ. Převážná většina rodin s jedním rodičem tvoří osamělé matky. V takové rodině je velmi těžké poskytnout dětem pravdivý obraz muže a ženy. Rodiny s osamělými matkami můžeme rozčlenit do tří skupin:

- 1) Osamělé matky, kterým manžel zemřel, tedy vdovy s dětmi. Toto postavení si žena nezavinila sama. Společnost je vůči nim tolerantnější, spíše litující.
- 2) Osamělé matky, které mají děti z rozpadlého vztahu, ať už manželství, nebo rozpadu partnerského vztahu.
- 3) Osamělé matky, které záměrně chtějí být svobodné. Toto rozhodnutí může být ovlivněno například nezralostí ženy, nejasnou vyhlídkou budoucnosti. Pro některé ženy je narození dítěte určitou jistotou blízkého vztahu.

Osamělé matky, které zůstávají s dětmi samy, se potýkají s mnoha problémy. První a dosti závažná je otázka financí, zaměstnání, vedení domácnosti. Druhá oblast jsou emoční problémy, stres, otázka sebevnímání. Třetí možným problémem jsou interakce s dětmi, nebo přetrvávající konfliktní vztah s exmanželem. Ženy v takovém případě pociťují ztrátu energie, pocity beznaděje, až deprese. Jsou přetížené, podrážděné, což se odrazí ve vztahu s dětmi. K zvládnutí této situace je důležitá podpora okolí. Podívejme se, jaký dopad může mít tato rodina na děti. Hrozí dva extrémy. Na jedné straně nedostatek lásky a péče ze strany matky, která je zahlcena svými problémy a na víc nemá čas. Na druhé straně nadměrná, ochranná kontrola spojená s ovládnutím dítěte. Chlapci, které vychovává jen matka, můžou nabýt pocit, že ženy ovládají společnost a že muž je nula. Děvčatům také chybí pravdivý obraz o vztazích muže a ženy, což jim může způsobit problém při hledání vlastního partnera. Děti jen s jedním rodičem nevidí v praxi vztah mezi mužem a ženou, vyrůstají bez pravdivého modelu. Pro citový a emocionální vývoj dětí je to velmi stěžejní, pro pozdější pohlavní identitu. Problém neúplné rodiny je tedy problém při utváření zdravé pohlavní identity. Modely takové identity si pak hledají mimo rodinu. Odchytky, nezralost v této oblasti, se můžou přenášet do pozdějších vztahů dětí.

11. 2 Osamělý otec

Osamělým otcem se stává muž, když:

- 1) matka dětí zemře
- 2) matka opustí rodinu
- 3) matka nemůže plnit svou funkci (nemoc, vězení)
- 4) soud po rozvodu svěří děti do péče otce.

Počet osamělých otců, kteří mají ve své péči děti po rozvodu podle statistik postupně roste. Hlavní váha výchovy a péče o dítě spočívá na muži. Pro muže je velice obtížné zastat roli chybějící matky. Chybí mu zkušenosti ženy z každodenního soužití dětí a matky. Otec mívá menší praxi se zvládnutím péče o děti a domácí práce. V podvědomí lidí je zakódováno, že pečovatelské funkce lépe plní ženy. Otcové mají k základní interakci s dítětem přece jen o trochu delší a složitější cestu., neboť se nemůžou s dítětem tak intimně sžít, jako matka během těhotenství, porodu, kojení.

Studie ale ukazují, že osamělí otcové dovedou stejně pečovat o děti, jako ženy. Mají jiný rodičovský styl, ale není ani lepší ani horší. Hovoří vyšším hlasem, stavějí se do přiměřené vzdálenosti, aby je dítě mohlo vnímat, dělají po dítěti grimasy a nastavují mu tzv. biologické zrcadlo. Uklidňující metody jsou stejné jako u žen. Děti se v péči milujícího otce mohou cítit stejně spokojeně jako v péči matky. Osamělí otcové se poměrně často stávají závislí na svých rodičích, kteří jim s péčí o děti a domácnost pomáhají.

Podle studií mohou rodiny s jedním rodičem dosáhnout kvalitní životní spokojenosti. Nemůže se ale plně vyrovnat úplně fungující rodině. Ideál rodiny se dvěma rodiči má svůj význam. Kvalitní vztah mezi rodiči je modelem podle něhož se děti učí vytvářet své budoucí vztahy. Vnímají zde vzájemnou podporu, cit, spolupráci, vztahy s širší rodinou. Rodina by se tedy neměla stávat neúplnou z lehkomyšlnosti, sobectví či jiných podobných důvodů, které zpravidla značí povahovou nezralost a nevyspělost.

11. 3 Doplněná rodina

„Doplněnou rodinou rozumíme rodinné společenství, v němž jeden z manželského páru je vlastním biologickým rodičem a druhý je tzv. nevlastní.“ (9:154)

Doplněná rodina je stále obvyklejší forma rodinného soužití. Používá se i označení nevlastní rodina. Přejde-li do rodiny nový člen, je to hluboký zásah do systému rodiny. Vytváří se nové vztahy a vazby, v nichž si každý hledá své místo.

Nejzávažnějším je však skutečnost, že dítě má ještě jednoho rodiče někde jinde a že svým způsobem patří do dvou rodin. Rozšiřuje se tím i širší okolí, takže dítě najednou získává nejen nového tatínka, či maminku, ale také babičky a dědečky, strýce, tety, nové přátele. Pod vlivem zájmů nevlastního rodiče se mění okruh zájmů celé rodiny.

Rodičovství v nevlastních rodinách je stresujícím aspektem, ať už na začátku manželství, či později. Po vzniku nevlastní rodiny, má nevlastní rodič složitou úlohu. Je výhodné, jestliže hlavní zodpovědnost za výchovu dětí nese biologický rodič. Nevlastní rodič by se měl aktivněji zapojit, až když je vztah k dítěti stabilizovanější. Aby rodiče zvládali svou roli, musí přizpůsobit svůj výchovný styl. Musí vychovávat své vlastní děti a děti svého partnera tak, aby žádné z nich nešidili, nezanedbávali.

Je důležité si uvědomit, že dospělý můžou za tuto nově vzniklou situaci. Měli by tedy dětem umožnit dostatek času a trpělivosti, aby se s touto situací dokázaly vyrovnat. Pro děti je důležité, aby jim byl ponechán prostor pro původního rodiče. Rodiče by měli pochopit přirozenost rozporuplných pocitů dětí. Měli by respektovat, že dítě nemusí hned milovat nového rodiče a naopak, že rodič nemusí bezhlavě milovat nevlastní dítě. Důležitou roli hraje vzájemný vztah mezi rodiči. Jen velmi kvalitní vztah může dítěti poskytnout prostředí, v němž se bude schopno rozvíjet.

III. PRAKTICKÁ ČÁST

Pro mou práci jsem použila dotazníkovou metodu, nejprve tedy předkládám teoretický popis této metody.

Dotazníková metoda

Dotazníková metoda patří ke specifickým metodám. Jedná se o metodu, která je založena na písemném dotazování osob. Je určena pro hromadné získávání údajů. Dotazovaná osoba se nazývá respondent, nebo recipient. Respondent označí tu položku, která odpovídá jeho názoru. Jednotlivé otázky musí být formulovány jasně, stručně, srozumitelně, tak aby respondent po jejich přečtení pochopil na co se ptáme. Rozlišujeme dva typy otázek – otevřené a uzavřené. Při otevřených otázkách nejsou dané odpovědi. Respondent sám rozhoduje o obsahu a rozsahu své odpovědi. Při dobré spolupráci s respondentem poskytují otevřené otázky rozsáhlejší a přesnější odpovědi. Pro tazatele je tento typ otázek náročnější na vyhodnocování. Otázky uzavřeného typu dávají respondentovi na výběr mezi dvěma, či více možnostmi. Velkou výhodou dotazníkové metody je pro respondenta anonymita. Může se však stát, že dotazník vyplní jiná osoba. Protože jde o neosobní kontakt bývá návratnost dotazníků velice nízká. Pro zlepšení návratnosti je dobré osobní setkání s respondenty, vysvětlení cíle dotazníku a podrobnější instrukce pro práci s dotazníkem.

„Dotazníková metoda je tedy velice efektivní technika, která umožňuje poměrně snadno získat informace od velkého počtu jedinců v poměrně krátkém čase a s poměrně malým nákladem.“(22:18)

Pro mou práci jsem použila dotazníkovou metodu s uzavřeným typem otázek. Jako respondenty jsem si zvolila žáky prvního stupně ZŠ a jejich rodiče. Dotazník pro rodiče i děti byl anonymní a obsahoval 10 otázek. Respondenti na uzavřené otázky odpovídali formou označení dopovědí, které byly identické s jejich názorem. U dvou otázek jim byla poskytnuta možnost doplnit varianty, které nebyly uvedeny v dotazníku. Nejprve jsem rozdala dotazníky pro rodiče. Rodiče vyplňovali dotazníky samostatně doma. Dotazník pro děti jsem zadala s delším časovým odstupem. Děti si dotazník domů nenesly, osobně jsem byla přítomna při jeho vyplňování. Chtěla jsem tak předejít nízké návratnosti a domluvě mezi rodiči a dětmi.

Celkově bylo rozdáno 150 dotazníků, z toho 75 pro rodiče a 75 pro děti. Vrátilo se 62 dotazníků od rodičů a všech 75 od dětí, což znamená, že návratnost byla 83 % od rodičů a 100% od dětí.

Otázky jsem volila z běžného praktického života, jejich jazykovou úroveň jsem přizpůsobila chápání malých dětí. Rodiče i děti odpovídali v podstatě na stejné otázky, chtěla jsem postihnout shody či rozdíly v odpovědích rodičů a jejich dětí.

Cíl praktické části

Předpoklad č. 1

Rodiče díky svému životnímu nadhledu mohou přikládat stejným věcem odlišnou důležitost než děti.

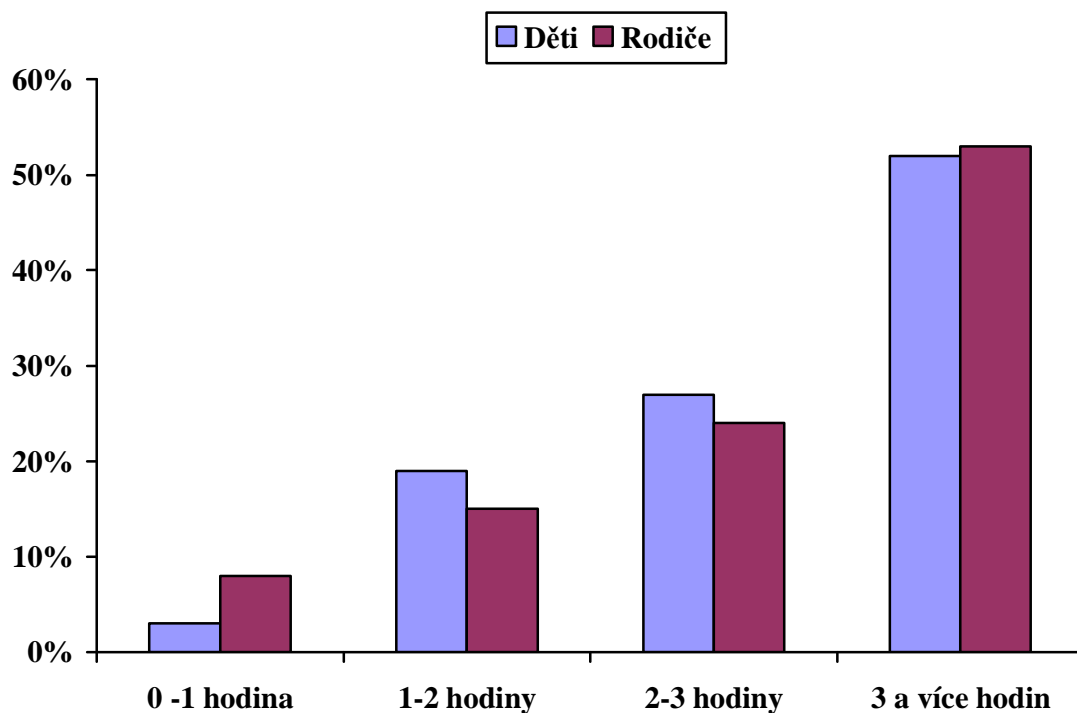
Předpoklad č. 2

Odpovědi rodičů mohou být v rozporu se skutečností pod vlivem vžitých společenských konvencí. To chci dokázat porovnáním odpovědí dětí a rodičů.

Otázka číslo 1.

Děti - Kolik času denně trávíš se svými rodiči?

Rodiče - Kolik času denně se věnujete svým dětem?

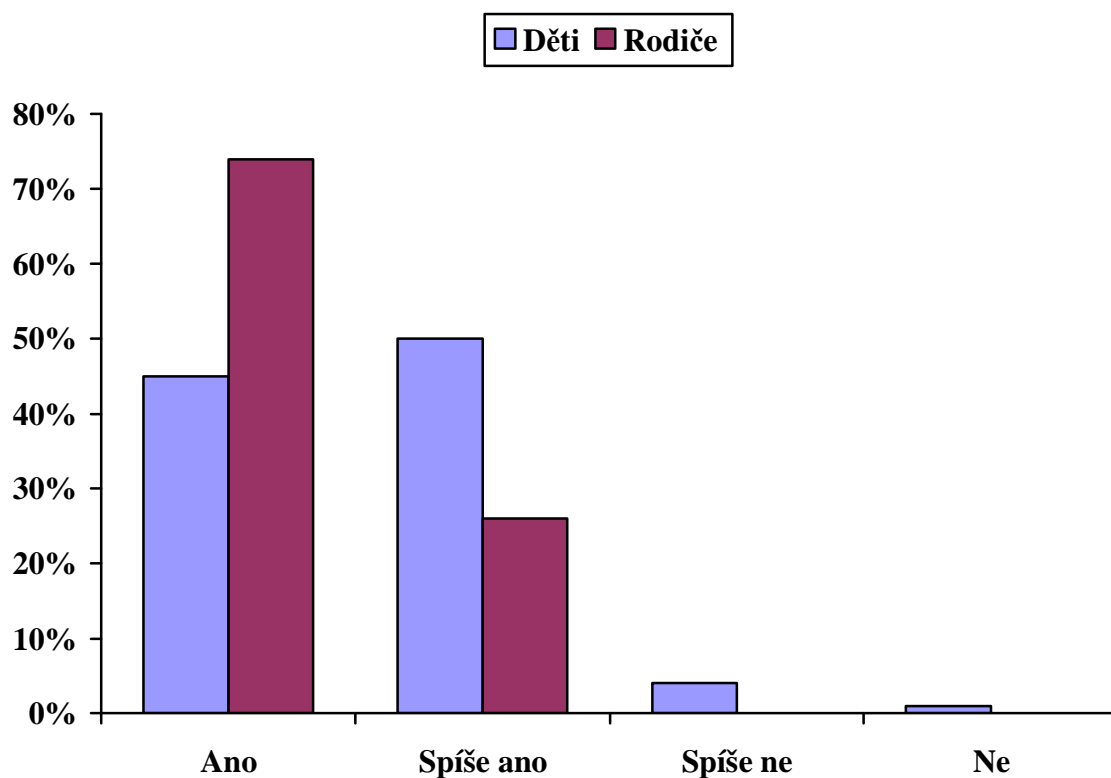
Otázka č. 1	0-1 hodinu	1-2 hodiny	2-3 hodiny	3 a více hodin
Děti	2	14	20	39
Rodiče	5	9	15	33

Na tuto otázku rodiče i děti odpovídali většinou shodně, největší zastoupení měla odpověď 3 a více hodin. Dle mého názoru je důvod především nízký věk dětí, které jsou v období mladšího školního věku méně samostatné a ještě rády vyhledávají přítomnost rodičů.

Otázka číslo 2.

Děti – Vědí rodiče, jak trávíš svůj volný čas?

Rodiče – Víte, jak Vaše dítě tráví svůj volný čas?

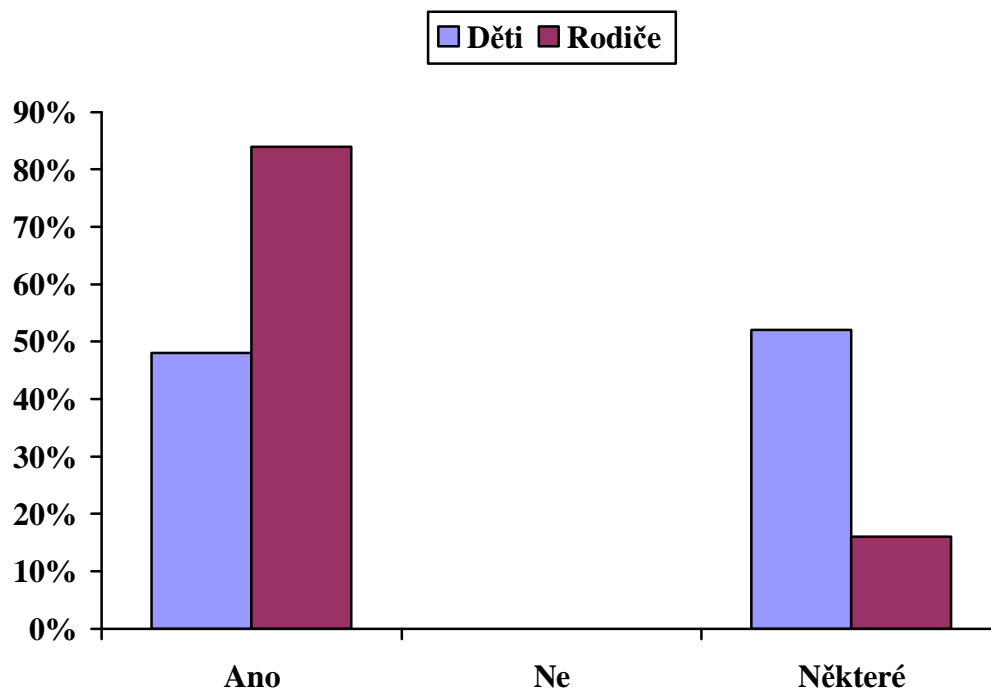
Otázka č. 2	Ano	Spíše ano	Spíše ne	Ne
Děti	34	37	3	1
Rodiče	46	16	0	0

Většina rodičů se domnívá, že má přehled o volném čase svých dětí, zatímco dětské odpovědi již tak jednoznačně nevyzněly. Možnými důvody tohoto mírného rozporu je podcenění dětí ze strany rodičů a na druhou stranu vynalézavost dětí při jejich hrách.

Otázka číslo 3.

Děti – Znají rodiče Tvé kamarády?

Rodiče – Znáte kamarády Vašeho dítěte?

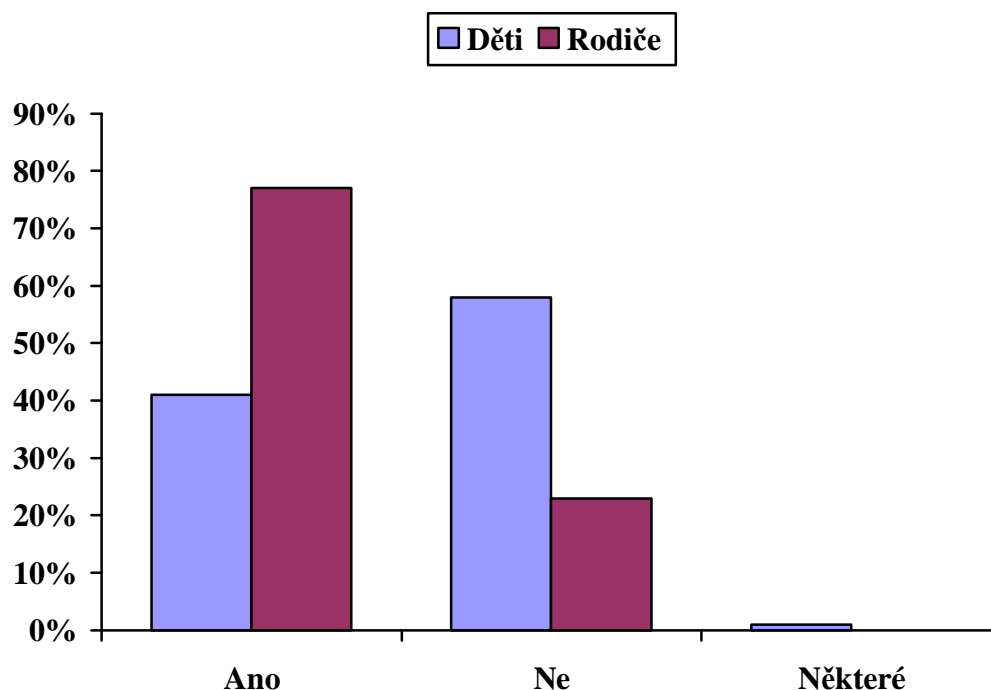
Otázka č. 3	Ano	Ne	Některé
Děti	36	0	39
Rodiče	52	0	10

Zatímco většina rodičů tvrdí, že zná kamarády svých dětí, děti to vidí jinak. Až 39 dětí, což je v podstatě mírná většina se domnívá, že rodiče znají jen některé jejich kamarády. Pro děti může pojem „znát“ představovat něco jiného než pro rodiče, například osobní setkání rodičů a kamarádů.

Otázka číslo 4.

Děti – Poznají na Tobě rodiče, že něco není v pořádku, aniž bys jim to řekl(a)?

Rodiče – Poznáte na svém dítěti, že něco není v pořádku, aniž by Vám to samo řeklo?

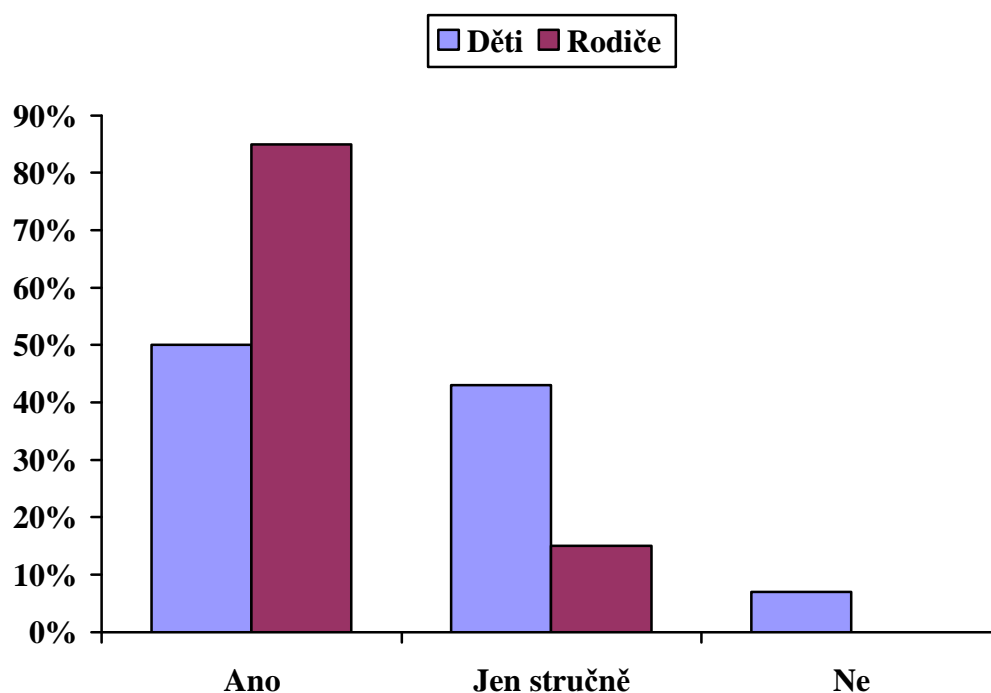
Otázka č. 4	Ano	Někdy	Ne
Děti	31	43	1
Rodiče	48	14	0

Tato otázka vykazuje největší rozpor v odpovědích. Děti takřka v 60% uvádí, že rodiče nepoznají jejich trápení, naproti tomu si nejméně 75% rodičů myslí, že na svých dětech vše poznají. Tento rozpor si vysvětlují nižším zájmem rodičů o své děti, popřípadě bagatelizováním dětských problémů. Rodiče často nevěnují plnou pozornost dítěti a mohou přehlédnout náznaky dětí například ve formě neverbální komunikace.

Otázka číslo 5.

Děti – Rozebíráš s rodiči své zážitky?

Rodiče – Rozebíráte s dítětem jeho zážitky?

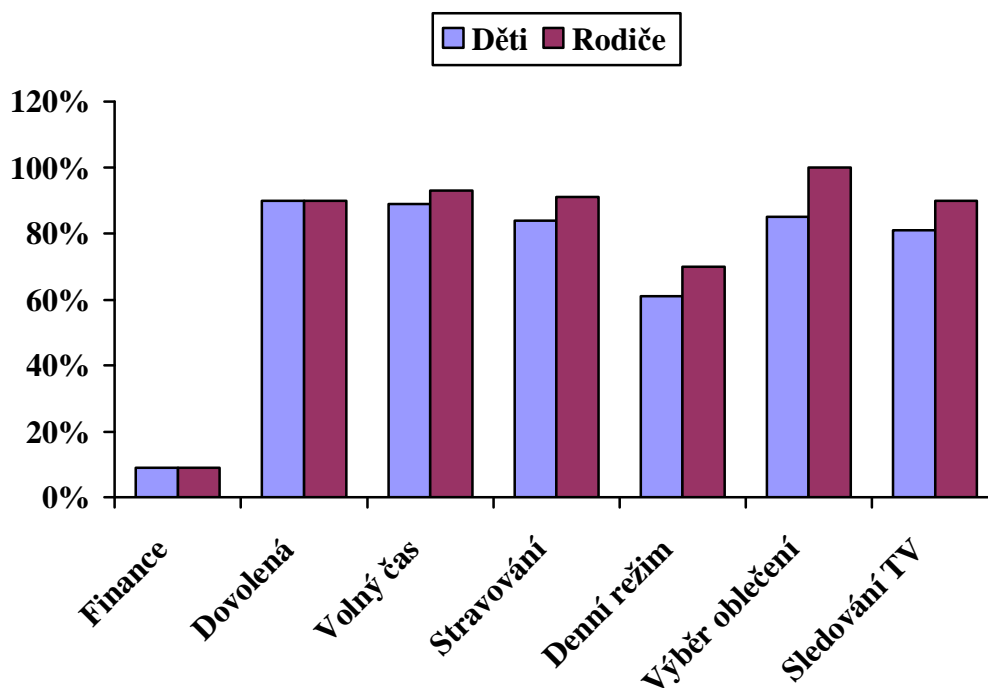
Otázka č. 5	Ano	Jen stručně	Ne
Děti	38	32	5
Rodiče	53	9	0

Výsledky této otázky odpovídají výsledkům otázky předchozí. I zde se projevuje povrchnost komunikace rodič versus dítě. Jak je vidět z výsledků, děti mají pocit, že mnohé z jejich prožitků nebylo dostatečně rodičem vyslechnuto a rozebráno. Překvapilo mě, že 5 dětí vybralo odpověď NE, zatímco rodiče tuto variantu vůbec nezmínili.

Otázka číslo 6.

Děti – O které z následujících věcí máš možnost spolurozhodovat?

Rodiče - O které z následujících věcí má možnost Vaše dítě spolurozhodovat?

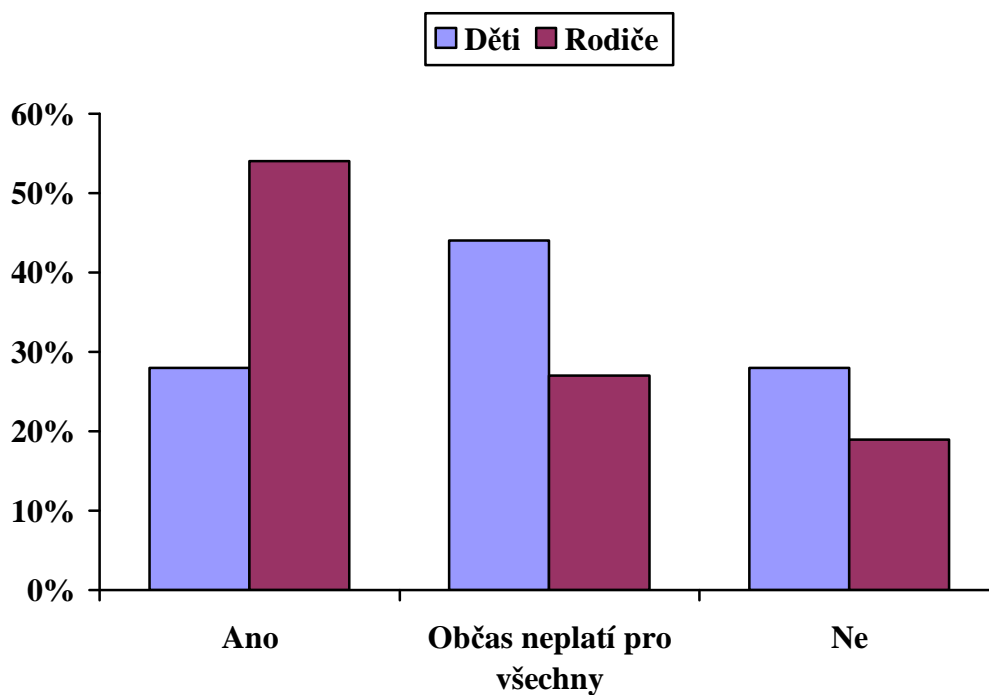
Otázka č. 6	Finance	Dovolená	Volný čas	Stravování	Denní režim	Výběr oblečení	Sledování TV
Děti	7	68	67	63	46	64	61
Rodiče	6	56	58	57	44	62	56

Zde se odpovědi rodičů i dětí víceméně shodují, což dokazuje vzájemné propojení rodičů a dětí, pozitivní vývoj současné rodiny směrem k větší demokratičnosti. Dětem je umožňováno spolurozhodovat o většině každodenních záležitostí rodin.

Otázka číslo 7.

Děti – Máte ve Vaší rodině stanovena pravidla, která musí všichni dodržovat?

Rodiče – Máte ve Vaší rodině stanovena pravidla, která musí všichni dodržovat?

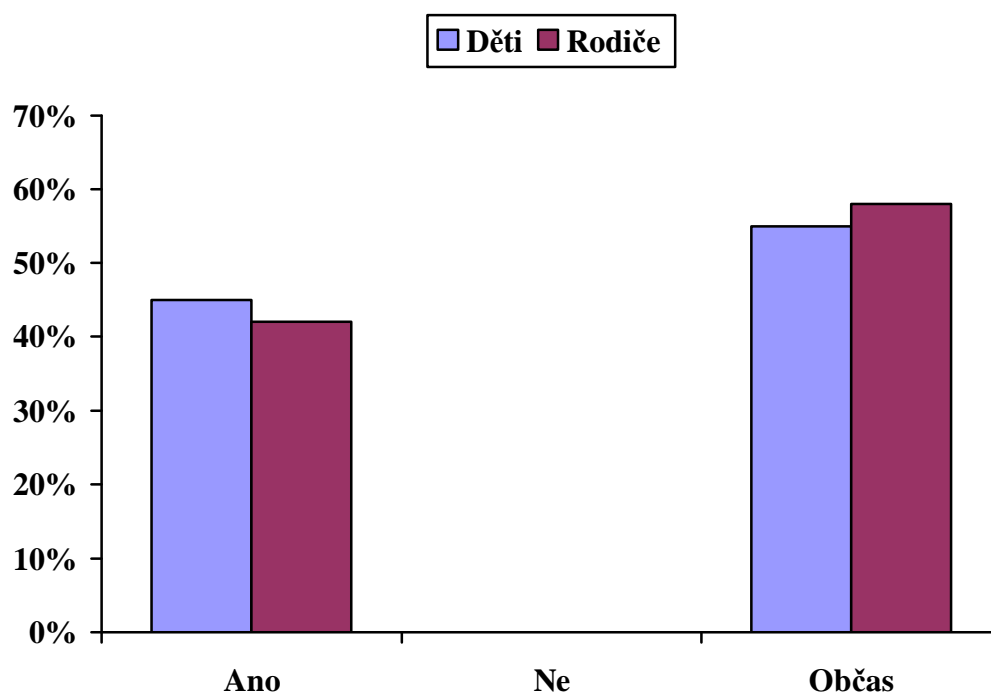
Otázka č. 7	Ano	Občas neplatí pro všechny	Ne
Děti	21	33	21
Rodiče	33	17	12

Více než polovina rodičů se domnívá, že jejich rodinná pravidla jsou dodržována všemi členy rodiny, zatímco děti situaci vnímají jinak. Mají pocit, že pravidla občas neplatí rovným dílem pro všechny. Možná mají pocit, že musí určité věci dodržovat, zatímco rodiče sami sobě uleví.

Otázka číslo 8.

Děti – Zapojuješ se do pomoci v domácnosti?

Rodiče – Zapojuje se Vaše dítě do pomoci v domácnosti?

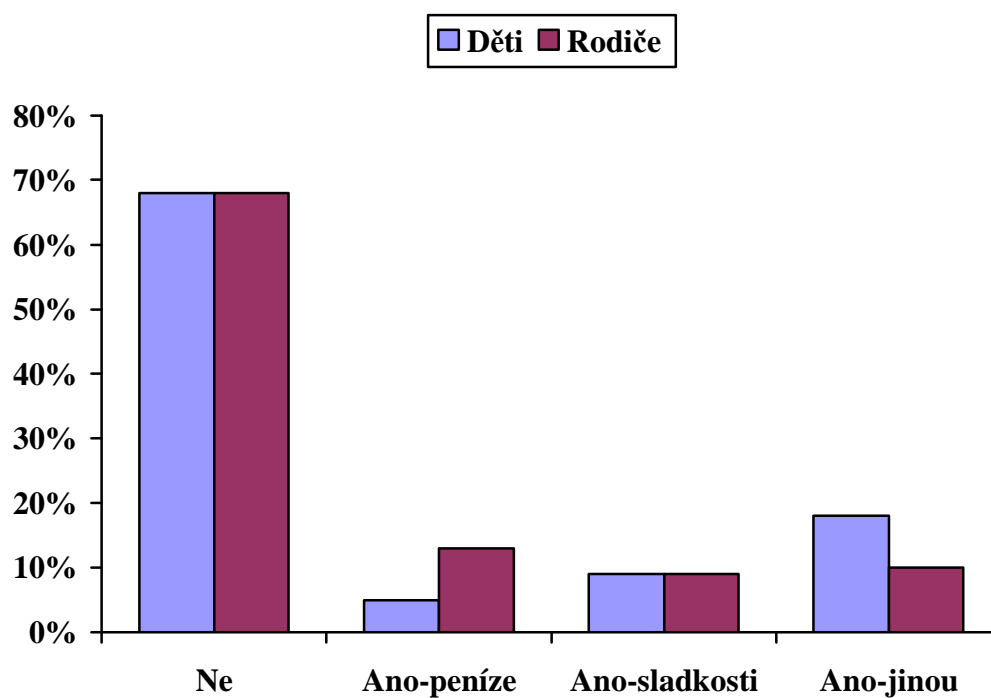
Otázka č. 8	Ano	Ne	Občas
Děti	34	0	41
Rodiče	26	0	36

Tato otázka nevykázala větších rozdílů mezi odpověďmi rodičů a dětí. Ve všech dotazovaných rodinách jsou děti vedeny k tomu, aby alespoň občas svým rodičům pomáhaly.

Otázka číslo 9.

Děti – Dostáváš za tuto pomoc odměnu?

Rodiče – Dostává dítě za tuto pomoc odměnu?

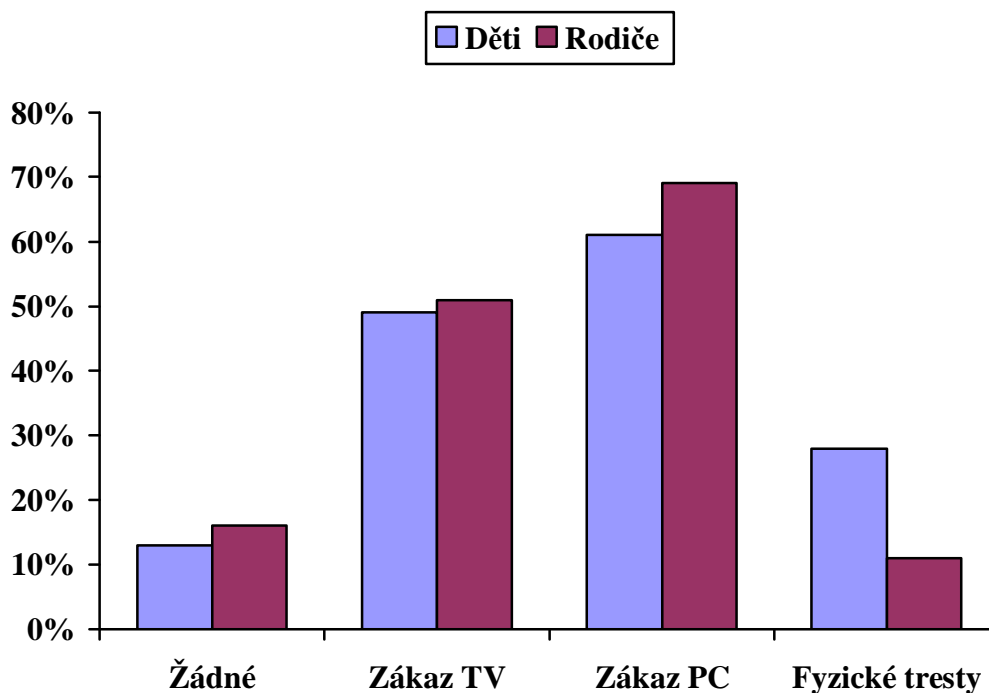
Otázka č. 9	Ne	Ano-peníze	Ano-sladkosti	Ano-jinou
Děti	50	4	7	13
Rodiče	46	9	6	7

Odpovědi na tuto otázku se opět shodují jak na straně dětí, tak na straně rodičů. Ve většině rodin není pomoc v domácnosti odměňována, malé procento uvádí jako odměnu peníze, či sladkosti. V této otázce byla jedna z možných odpovědí ponechána otevřená. Zde respondenti uváděli odměny ve formě pochvaly, umožnění hry na PC. Dojala mě odpověď 3 z dětí, které jako odměnu dostávají pusy.

Otázka číslo 10.

Děti – Jaké tresty používají Tvoje rodiče?

Rodiče – Jaké tresty ve výchově používáte?

Otázka č. 10	Žádné	Zákaz TV	Zákaz PC	Fyzické tresty
Děti	10	37	46	21
Rodiče	10	32	43	7

Z odpovědi vyplývá, že děti jsou za své chyby většinou trestány, avšak i nemalé procento (10%) dětí i rodičů uvádí, že v jejich rodině se tresty nepoužívají. V odpovědích rodičů převažují tresty ve formě zákazů – zákaz TV, PC. Děti u této otázky neměly možnost výběru, odpovědi doplňovaly samy. Mezi jejich odpovědi se vyskytly stejně jako u rodičů zákazy, doplněné o zákaz jít ven, zákaz stýkat se s kamarády, zákaz mobilního telefonu, odebráním kapesného, popřípadě povinné učení. Překvapil mě rozpor odpovědí dětí a rodičů u fyzických trestů.

Závěr praktické části

Předpoklad č. 1

Rodiče díky svému životnímu nadhledu mohou přikládat stejným věcem odlišnou důležitost než děti.

Tento předpoklad jsem se snažila dokázat v otázkách číslo 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10

Zamyslím-li se znovu nad odpověďmi na tyto otázky, vidím, že ve většině otázek se můj předpoklad **potvrdil**.

Rodiče díky svým zkušenostem považují některé každodenní události za všední a obyčejné, například zážitky svých dětí, trávení jejich volného času. Naproti tomu děti projevily potřebu více rozebírat své zkušenosti a prožitky. Rodiče často zahlceni svými vlastními problémy (zaměstnání, hmotné zabezpečení rodiny, partnerské vztahy, apod.) nepostřehnou problémy svých dětí, což dokazuje především otázka č. 4, kde vznikl největší rozpor v odpovědích dětí i rodičů.

Předpoklad č. 2

Odpovědi rodičů mohou být v rozporu se skutečností pod vlivem vžitých společenských konvencí. To chci dokázat porovnáním odpovědí dětí a rodičů.

Tento předpoklad jsem zkoumala otázkami číslo 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10

Při zpětném prohlédnutí odpovědí na tyto otázky si myslím, že se můj druhý předpoklad **potvrdil částečně**.

Ve většině otázek se odpovědi rodičů a dětí shodovali, z čehož usuzuji, že rodiče odpovídali na otázky pravdivě. V rozporu byly odpovědi na otázky číslo 3, 7, 10. To si vysvětluji tím, že rodiče jsou ovlivněni vžitými společenskými konvencemi. Snažili se odpovídat v souladu s návody a radami, kterými je zahlcují moderní sdělovací prostředky. V otázce číslo 7 uváděli existenci pravidel platných pro všechny členy domácnosti, u otázky číslo 10 popírali používání fyzických trestů, což bylo v rozporu s tím, jak odpovídaly děti. Jsem si vědoma toho, že tento pohled na problematiku nemusí být jediný správný díky tomu, že i děti nemusí vždy odpovídat pravdivě.

V. ZÁVĚR

Tématem mé bakalářské práce byla rodina a především vztahy mezi jejími jednotlivými členy. V teoretické části jsem se blíže seznámila s teorií rodiny, styly komunikace a výchovy, zařadila jsem rodinu do systému sociálních skupin. Zabývala jsem se také problémy, se kterými se současná rodina potýká, jako je rozvodovost, časně, nebo naopak pozdní rodičovství. Vždy jsem se snažila zamyslet nad tím, jak se jednotlivým členům v rodině žije, jak jsou či nejsou rodinou ovlivňováni. Díky praktické části jsem si uvědomila, jak rozdílné je vnímání dětí a dospělých.

Myslím si, že téma rodiny je nanejvýš aktuální. Rodina je jedním z nejdůležitějších sociálních prostředí každého člověka. Je místem, odkud pocházíme a kam se většinou často vracíme. Rodina ovlivňuje každého svého člena, ale zdaleka nejvíce jsou jí ovlivňovány malé děti. Dospělý má přirozeně větší možnost změnit svůj další vývoj, kdežto pro dítě je zpočátku jedinou pomocnou rukou rodina. Zajišťuje mu spojení s okolním světem, učí ho vzájemné komunikaci s ostatními lidmi, má velký vliv na celkový vývoj jeho osobnosti. Proto vše je velmi důležité, aby se rodiče naplno věnovali svým dětem v každé volné chvíli.

Moderní uspěchaná doba málo umožňuje smysluplné trávení společného volného času všech členů rodiny, jejich vzájemná komunikace se často zužuje na otázky základního fungování rodiny, velmi málo času zbývá na povídání o obyčejných věcech, na rozebírání pocitů jednotlivých členů rodiny a to by přitom mělo být základním stavebním kamenem každé rodiny. Současné velké pracovní vytížení klade na rodiče často velmi velké nároky. Ti pak bývají doma unavenější, podrážděnější, potřebují si odpočnout, zatímco jejich děti za svůj den nahromadili velké množství poznatků a prožitků, o nichž mají potřebu si s rodiči povídat. Je důležité, aby v rodině vznikl jak prostor pro odpočinek rodičů, tak zároveň také čas který bude možný naplno věnovat dětem. Bylo by dobré aby si rodiče spolu s dětmi domluvili a dodržovali systém denních povinností, ve kterém bude rovným dílem věnována pozornost všem členům rodiny.

Přála bych všem dětem i rodičům, aby společně strávené chvíle byli pro všechny časem naplněným radostí, smíchem, pohodou a láskou.

V. POUŽITÁ LITERATURA

1. ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha:ISV,1996. ISBN 80-85866-15-3
2. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha:Portál,1997. ISBN 80-7178-063-4
3. HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004.
4. KOPŘIVA, P. NOVÁČKOVÁ,J., NEVOLOVÁ D., KOPŘIVOVÁ T.*Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2005. ISBN80-901873-6-6
5. KŘIVOHLAVÝ,J. *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha: Svoboda, 1988.
6. MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-494-X
7. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*. Praha: SPN, 1992. ISBN 80-04-25236-2
8. MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum,1986. ISBN
9. MATĚJČEK, Z. ,DYTRYCH, Z. *Děti rodina a stres*. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06
10. MATOUŠEK, O. *Rodina jako vztahová síť*. Praha: SLON, 1993. ISBN 80-901424-7-8
11. MERTIN, V.,GILLERNOVÁ,I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: SLON, 2003. ISBN 80-7178-799-X
12. MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, Mýty a skutečnost*. Brno: Blok, 1990. ISBN 80-7029-018-8

13. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. ISBN 80-86429-58-X
14. MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: SLON, 1999. ISBN 80-85850-75-3
15. NAKONEČNÝ, M. *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář, 1995. ISBN 80-85255-74 X
16. NOVÁK, T. *Rodičovské judo, Dítě během rozvodového řízení*. Praha: Grada, 2000. ISBN 80-247-000-2-6
17. PERNEROVÁ, R.A. *Tabu v rodinné komunikaci*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-363-3
18. PLAŇAVA, I. *Jak se nerozvádět*. Praha: Grada, 1994. ISBN 80-7169-129-1
19. SATIROVÁ, V. *Knih o rodině*. Praha: Práh, 2006. ISBN 80-7252-150-0
20. SCHAFFEROVÁ, E. *Co je rodina?* Praha: Návrat domů, 1995. ISBN 80-85495-414
21. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-2508
22. SOMR, M. *Úvod do metodologie a metod výzkumu*. České Budějovice: Tiskárna Vlastimil Johanus, 2006. ISBN 80-239-8227-3

VI. PŘÍLOHY

Příloha A - Dotazník pro rodiče

Vážený rodiče,

jmenuji se Jana Lakomá a studuji pedagogickou fakultu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V současné době vypracovávám bakalářskou práci na téma: „Rodina jako systém interakcí“. Ráda bych Vás požádala o vyplnění dotazníku, který je pro dokončení mé práce nezbytný. Dotazník je naprosto anonymní a výsledky výzkumu budou použity výhradně v mé práci. Děkuji za Váš čas a ochotu při vyplňování dotazníku.

Jana Lakomá

1) Kolik času denně se věnujete svým dětem

0-1 hodinu 1-2hodiny 2-3hodiny 3 a více hodiny

2) Víte jak Vaše dítě tráví volný čas?

Ano spíše ano spíše ne Ne

3) Znáte kamarády Vašeho dítěte?

Ano Ne Některé

4) Poznáte na svém dítěti, že něco není v pořádku, aniž by Vám to samo řeklo?

Ano vždy Někdy Ne

5) Rozebíráte s dítětem jeho zážitky?

Ano Jen stručně Ne

6) O které z následujících věcí má možnost Vaše dítě spolurozhodnout?

Finance	Ano	Ne
Dovolená	Ano	Ne
Trávení volného času	Ano	Ne
Stravování	Ano	Ne
Denní režim	Ano	Ne
Výběr oblečení	Ano	Ne
Sledování TV	Ano	Ne

7) Máte ve Vaší rodině stanovená pravidla, které musí všichni dodržovat?

Ano občas neplatí pro všechny Ne

8) Zapojuje se Vaše dítě do pomoci v domácnosti?

Ano Ne Občas

9) Dostává dítě za tuto pomoc odměnu?

Ne Ano-Peníze Ano-sladkosti Ano-jinou

10) Jaké tresty ve výchově používáte?

Zákaz sledovat TV	Ano	Ne
Zákaz PC	Ano	Ne
Fyzické tresty	Ano	Ne
Jiné.....		Žádné

Příloha B- Dotazník pro děti

Milí studenti,
jmenuji se Jana Lakomá a studuji pedagogickou fakultu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V současné době vypracovávám bakalářskou práci na téma: „Rodina jako systém interakcí“. Ráda bych Vás požádala o vyplnění dotazníku, který je pro dokončení mé práce nezbytný. Dotazník je naprosto anonymní a výsledky výzkumu budou použity výhradně v mé práci. Děkuji za Váš čas a ochotu při vyplňování dotazníku.

Jana Lakomá

1) Kolik je Ti let?

2) Kolik času denně trávíš se svými rodiči?

0-1 hodinu 1-2hodiny 2-3hodiny 3 a více hodin

3) Vědí rodiče jak trávíš svůj volný čas?

Ano Spíše ano Spíše ne Ne

4) Znají rodiče Tvé kamarády?

Ano Ne Některé

5) Poznají na Tobě rodiče, že něco není v pořádku, aniž bys jim to řekl(a)?

Ano vždy Někdy Ne

6)Rozebíráš s rodiči své zážitky?

Ano Jen stručně Ne

7) O které z následujících věcech máš možnost spolurozhodnout?

Finance	Ano	Ne
Dovolená	Ano	Ne
Trávení volného času	Ano	Ne
Stravování	Ano	Ne
Denní režim	Ano	Ne
Výběr oblečení	Ano	Ne
Sledování TV	Ano	Ne

8)Máte ve Vaší rodině stanovena pravidla, které musí všichni dodržovat?

Ano Občas neplatí pro všechny Ne

9) Zapojuješ se do pomoci v domácnosti?

Ano Ne Občas

10) Dostáváš za tuto pomoc odměnu?

Ne Ano-Peníze Ano-sladkostí Ano-jinou

11) Jaké tresty používají Tvoje rodiče?

.....
.....